

Odnos emocionalne inteligencije i moralnog rasuđivanja kod studenata

Veseličić, Bernarda

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:367497>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ODNOS EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I MORALNOG
RASUĐIVANJA KOD STUDENATA**

Diplomski rad

Bernarda Veseličić

Mentorica: Doc. dr. sc. Ana Babić Čikeš

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Studij: Diplomski studij psihologij

Bernarda Veseličić

**ODNOS EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I MORALNOG
RASUĐIVANJA KOD STUDENATA**

Diplomski rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana opća psihologija

Mentorica: Doc. dr. sc. Ana Babić Čikeš

Osijek, 2019.

Sadržaj

Uvod.....	1
Moralnost.....	1
Kohlbergova teorija moralnog razvoja.....	2
Spolne i dobne razlike u moralnom rasuđivanju.....	4
Moralne domene.....	4
Emocionalna inteligencija.....	6
Konceptualizacija i modeli emocionalne inteligencije.....	6
Model Mayera i Saloveya.....	7
Mjerenje emocionalne inteligencije.....	8
Povezanost demografskih karakteristika i emocionalne inteligencije.....	10
Odnos moralnog rasuđivanja i emocija.....	11
Cilj, problemi i hipoteze istraživanja.....	13
Metoda.....	14
Sudionici.....	14
Instrumenti.....	14
Postupak.....	16
Rezultati.....	17
Rasprava.....	24
Povezanost i doprinos emocionalne inteligencije moralnom rasuđivanju.....	24
Povezanost i doprinos emocionalne inteligencije moralnim domenama.....	26
Doprinos spola i godine fakulteta moralnom rasuđivanju.....	28
Doprinos spola i godine fakulteta moralnim domenama.....	30
Nedostaci i implikacije istraživanja.....	31
Zaključak.....	32
Literatura.....	33

Odnos emocionalne inteligencije i moralnog rasuđivanja kod studenata

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati odnos različitih sposobnosti emocionalne inteligencije operacionaliziranih prema modelu Mayera i Saloveya i moralnosti, točnije moralnog rasuđivanja i moralnih domena. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku $N=331$ studenata Sveučilišta u Osijeku. Za mjerenje emocionalne inteligencije koristili su se testovi učinka, Test analize emocija (Kulenović, Balenović i Buško, 2000) i Test upravljanja emocijama (Babić Čikeš, Marić i Šincek, 2018) te samoprocjene putem Upitnika emocionalne kompetentnosti (Takšić, 2002). Moralno rasuđivanje mjerilo se Testom moralnog rasuđivanja (Proroković, 2016), a moralne domene Upitnikom moralnih temelja (Graham i sur., 2011). Rezultati pokazuju kako je sposobnost razumijevanja emocija, mjerena Testom analize emocija, značajan, pozitivan prediktor moralnog rasuđivanja. Sposobnosti emocionalne inteligencije koreliraju sa različitim moralnim domenama, ali samo se sposobnost upravljanja emocijama, mjerena Testom upravljanja emocijama, pokazala kao značajan, pozitivan prediktor moralnoj domeni Brige. Dodatno, niti spol niti godina studija koju pohađaju studenti nisu se pokazali kao značajni prediktori moralnog rasuđivanja niti moralnih domena.

Ključne riječi: moralno rasuđivanje, moralne domene, emocionalna inteligencija, studenti

Relation between emotional intelligence and moral reasoning

The aim of this study was to investigate the relationship between different emotional intelligence abilities, operationalized according to the model of Mayer and Salovey and moral reasoning and moral foundations. The research was conducted on the sample of $N = 331$ students of University in Osijek. The following instruments were used: Emotional Analysis Test (Kulenović, Balenović i Buško, 2000), Emotion management test (Babić Čikeš, Marić i Šincek, 2018), and self-assessment Emotional competence Questionnaire (Takšić, 2002). Moral reasoning was estimated with Test of Moral Reasoning (Proroković, 2016) and moral foundations with the Moral Foundations Questionnaire (Graham et al., 2011). The results show that ability of understanding emotions, estimated with Emotional Analysis Test, is a significant positive predictor of moral reasoning. Emotional intelligence abilities correlate with different moral foundations, but only ability of regulating emotions, estimated with Emotion management test is significant positive predictor moral foundation Care. Neither gender nor study year were significant predictor of moral reasoning and moral foundations.

Key words: moral reasoning, moral foundations, emotional intelligence, students

Uvod

Iako se kulture svijeta međusobno razlikuju u definiranju onoga što je moralno prihvatljivo, moral je kao pojam i oblik društvene prakse prisutan u svim kulturama te je predmet istraživanja različitih znanstvenih disciplina. U psihologiji se različitim teorijama moralnog razvoja nastoje dati odgovori na brojna pitanja poput; kako ljudi rasuđuju što je moralno, a što ne, što utječe na to hoće li se ljudi ponašati na moralan način, postoje li razlike između skupina kada je u pitanju moralnost i slično. Najutjecajniji pristup u psihologiji kada je u pitanju moral predstavljaju kognitivno-razvojne teorije, od kojih je najpoznatija teorija L. Kohlberga prikazana u ovom radu i polazište je ovog istraživanja. Baš kao i moral, veliki aspekt čovjekovog života, ali i interes znanstvenih istraživanja, predstavljaju emocije. Pojavom koncepta emocionalne inteligencije devedesetih godina prošlog stoljeća započeo je niz istraživanja u tom polju. U ovom istraživanju opisan je najpoznatiji model emocionalne inteligencije kao sposobnosti, model Mayera i Saloveya (1997) na temelju kojeg su nastali brojni mjerni instrumenti za emocionalnu inteligenciju. Određeni broj istraživanja nastojao je dati uvid u odnos upravo dva navedena aspekta ljudskog postojanja; moralnosti i emocija. Istraživači su se bavili pitanjima kako emocije utječu na moralno rasuđivanje, koje su to moralne emocije i kako utječu na donošenje odluka i ponašanje. Ovo istraživanje ispituje odnos sposobnosti emocionalne inteligencije i moralnog rasuđivanja, te odnos emocionalne inteligencije i moralnih domena – teorije koja na ljudsku moralnost gleda drukčije nego kognitivističke teorije i donosi jedan novi pristup u izučavanju tog aspekta života.

Moralnost

Riječ moral potječe od latinske riječi „mos, moris“ što znači običaj. Kljaić (2005, str. 273-274) moral definira kao „skup načela i shvaćanja pravila, običaja i društvenih normi u određenom društvu ili u jednom njegovom dijelu – o tome što je dobro, a što je zlo, što je valjano i dopušteno, a što nije“. Moral se može definirati i kao odnos prema drugima, koji se zasniva na pravdi i brizi za njihovu dobrobit bez očekivanja nagrade ili prijetnje kaznom (Power, 1994). Iz posljednje definicije proizlazi kako moral općenito uključuje: *odnos* – uvijek je povezan s nekim oblikom društvene transakcije; *pitanja pravde i brige za tuđu dobrobit* i *dobrovoljno* tj. intrinzično motivirano ponašanje (Hren, 2008). Pri definiranju morala, različiti psihologijski pravci pridaju važnost različitim konceptima. Tako *psihoanalitički modeli* definiraju moral u terminima društvenih normi i vrijednosti koje se internaliziraju u superegu kroz proces identifikacije s roditeljima. Freud je smatrao kako superego procjenjuje situaciju na temelju moralnih pojmova te sprječava djelovanje ida, a djeca se pokoravaju superegu kako

bi izbjegla osjećaj krivnje i pridobila roditeljsku naklonost. Emocije koje reguliraju samokontrolu, kao što je krivnja, također su značajne za psihoanalitičare koji smatraju da se snaga superega koja sprječava id oblikuje u svijesti, te se izražava u obliku osjećaja krivnje. Manifestna ponašanja kao što su pomaganje, varanje ili dijeljenje dobara predstavljaju osnovu moralnosti za *bihevioriste*. Moralnim ponašanjem smatraju se društveno prihvatljive reakcije koje djeluju kao samopotkrijepljenje ili se koriste za izbjegavanje kazne i dobivanje nagrade, a različite oblike moralnog ponašanja djeca stječu putem modeliranja, imitacije i izravnim potkrepljivanjem poželjnog ponašanja. *Kognitivna psihologija* u središte stavlja moralno rasuđivanje i procese uključene u donošenje odluka vezanih uz moralne dileme (Hren, 2008). Proces rasuđivanja se, prema kognitivno-razvojnim teorijama, kvalitativno mijenja sukladno stupnju kognitivnog razvoja. Kognitivno – razvojne teorije, a posebno teorija moralnog razvoja Lawrencea Kohlberga, najutjecajniji su pristupi istraživanja moralnog razvoja u psihologiji.

Kohlbergova teorija moralnog razvoja. Prema Kohlbergu moralnost se temelji na koncepciji pravde i jednake dobrobiti za sve ljude, a rasuđivanje na temelju tih ideala predstavlja i motivacijsku silu koja upravlja ponašanjem. Njegova teorija moralnog razvoja razrađuje moralno rasuđivanje kroz čitav životni vijek čovjeka. Kako bi mogao proučavati i mjeriti razvoj moralnog rasuđivanja, konstruirao je instrument zvan Intervju moralnih prosudbi (eng. Moral Judgement Intervju – MIJ, Kohlberg, 1981). To je polustrukturirani intervju u kojem ispitanik odgovara na pitanja u vezi deset hipotetskih moralnih dilema. Osim što sudionik mora odabrati moralno ispravan postupak, treba i objasniti svoj odabir, a upravo su navedeni argumenti temelj za ocjenjivanje razine moralnog razvoja. Analizirajući odgovore longitudinalnih i kros-kulturalnih istraživanja u kojima je ispitanike suočio s konfliktnim moralnim situacijama, Kohlberg je zaključio kako se moralno rasuđivanje razvija kroz šest stupnjeva. Stupnjevi predstavljaju kvalitativne razlike u načinima mišljenja i promjene u socio-moralnoj perspektivi osobe te podrazumijevaju sljedeće karakteristike:

- a) Stupnjevi su strukturirane cjeline, odnosno organiziran sustav misli što dovodi do toga da je pojedinac konzistentan u načinu moralnog rasuđivanja, ovisno o stupnju na kojem se nalazi.
- b) Prijelaz između stupnjevi nepromjenjivi je redosljed u razvoju svakog pojedinca. Razvoj se može ubrzati ili usporiti kulturalnim činiteljima, ali pojedinci nikada ne preskaču stupnjeve razvoja te se pomak uvijek odvija za jedan stupanj.
- c) Stupnjevi su hijerarhijski organizirani, odnosno predstavljaju redosljed sve više diferenciranih i integriranih struktura. Moralno rasuđivanje na višem stupnju podrazumijeva rasuđivanje na nižem stupnju (Kohlberg i Hersh, 1977; Raboteg Šarić, 1995). Šest stupnjeva

moralnog razvoja prema Kohlbergu mogu se podijeliti na tri razine, pri čemu svakoj razini pripadaju po dva stupnja moralnog razvoja.

Predkonvencionalna razina. Ova razina karakteristična je za djecu predpubertetske dobi koja su osjetljiva na kulturalna pravila i znakove dobroga i lošega. Međutim, te znakove interpretiraju u terminima posljedica (ugodnih ili neugodnih) određenih akcija ili u terminima fizičke moći osoba koje postavljaju ta pravila (Kohlberg i Hersh, 1977). Prvi stupanj naziva se *heteronomna moralnost* pri čemu su djeca usmjerena na kaznu i poslušnost. Fizičke posljedice akcija određuju je li ona dobra ili loša, bez obzira na ljudsko značenje ili vrijednost te akcije. Djeca se pokoravaju pravilima i autoritetu upravo zbog izbjegavanja kazne i nastojanja prisvajanja nagrada, a ne zbog poštivanja moralnih vrijednosti. Na drugom stupnju, *stupnju osobnog interesa i razmjene*, javlja se najraniji oblik moralnog reciprociteta i karakterizira ga pragmatizam moralnog ponašanja (Hren, 2008). Djeca slijede pravila sve dok ona zadovoljavaju njihove osobne interese. Na ovom stupnju postoji shvaćanje kako svatko ima vlastiti interes u određenoj situaciji, ali dijete još uvijek nema mogućnost promatrati situaciju sa tuđeg stajališta. Odnosi s drugim ljudima temelje se na reciprocitetu putem pravila „Ako ti meni učiniš uslugu i ja ću tebi.“ (Kohlberg, 1971).

Konvencionalna razina. Prelazak na treći stupanj moralnog razvoja u adolescenciji označava početak konvencionalne razine koju karakterizira društvena perspektiva moralnog rasuđivanja, a moral određuju dobra djela i poštivanje društvenih konvencija. Treći stupanj naziva se *stupanj zajedničkih interpersonalnih očekivanja, odnosna i komfornosti*. Moralno ispravno je ono što je u skladu s očekivanjima bliskih osoba. Na ovom stupnju pojedincu je bitno pokazati se kao poštena i moralna osoba. Želeći održati naklonost i odobravanje okoline, ljudi se ponašaju kao povjerljive, lojalne osobe (Hren, 2008; Kohlberg i Hersh, 1977). Prisutna je mogućnost promatranja situacije sa stajališta druge osobe i stavlja se veći naglasak na kompromis, a ne na vlastiti interes. Zlatno pravila na ovom stupnju glasi „Nemoj činiti drugima ono što ne bi htio da tebi drugi čine“ (Vasta, Heith i Miller, 1998). Na četvrtom, *normativnom stupnju*, osoba zauzima širu društvenu perspektivu, pri čemu se moral definira zakonima i normama šireg društvenog sustava. Pojedinaac prihvaća pravila i poštuje autoritet u svrhu održavanja društvenog poretka i postizanja opće dobrobiti. Također, shvaća da poželjno ponašanje uključuje i ispunjavanje vlastitih obveza, a svoje potrebe ne smatra važnijima od održavanja reda u društvu.

Postkonvencionalna razina. Posljednja dva stupnja čine treću razinu moralnog rasuđivanja koja se temelji na perspektivi univerzalne pravde. Na petom stupnju, *stupnju temeljnih prava i društvenog ugovora*, moralna djela definiraju se u terminima individualne

dobrobiti i standarda koji su kritički ispitani i usuglašeni od strane cijelog društva (Kohlberg i Hersh, 1977). Pojedinaac, uz prihvaćena društvena pravila, razrađuje vlastiti sustav moralnih načela na temelju kojeg određuje jesu li društvena pravila ispravna (Raboteg Šarić, 1995). Moral se ne izjednačava sa zakonom kao na četvrtom stupnju, nego se na zakone gleda kao na pravila proizašla iz temeljenih moralnih načela. Također, prepoznaje se mogućnost sukoba zakona i morala te potreba da se zakoni moraju mijenjati (Hren, 2008). *Stupanj općih etičkih načela* najviši je stupanj moralnog rasuđivanja i teorijski je vrhunac moralnog razvoja prema Kohlbergu. Moral se promatra kao cilj, a ne sredstvo, a glavna vodilja su temeljna načela pravde i jednakosti svih ljudi koji su iznad društva i zakona. S obzirom da je u Kohlbergovim istraživanjima ovaj stupanj pronađen samo kod visokoobrazovanih ljudi u području etike, morala i filozofije, ostao je samo u terminima teorije.

Spolne i dobne razlike u moralnom rasuđivanju. Spolne razlike u moralnom rasuđivanju zaokupile su brojne istraživače zbog početnih Kohlbergovih nalaza koji ukazuju kako žene rasuđuju na trećem stupnju, a muškarci na četvrtom stupnju (konvencionalna razina). Žestoka kritičarka Kohlbergova pristupa mjerenju moralnog rasuđivanja bila je Gilligan koja je istaknula kako se Kohlbergov rad temelji na istraživanjima provedenim na uzorcima sačinjenim najviše od muških ispitanika te kako njegov model diskriminira žene. Način na koji muškarci dominantno moralno rasuđuju (vodeći se kriterijima prava i pravde) postavljen je iznad načina na koji žene dominantno moralno rasuđuju (vodeći se dobrobiti pojedinaca i zajednice). Gilligan (1982) je moralno rasuđivanje kod žena ispitivala postavljajući im dileme temeljene na realnim životnim situacijama. Pokazalo se kako su žene pri moralnom rasuđivanju usmjerene na brigu za druge i održavanje kvalitetnih odnosa s bližnjima. To je bilo u suprotnosti s Kohlbergovom orijentacijom čiji su ispitanici testirani hipotetskim dilemama te su bili usmjereni na pitanja pravde. Različiti autori nastojali su pojasniti takve rezultate istraživanja naglašavajući razliku između socijalnih iskustava u svakodnevnom životu između muškaraca i žena koji dovode do toga da se žene usmjeravaju na očuvanje emocionalne povezanosti, a muškarci na primjenu pravila na pravedan način (Galotti, 1989; Pratt, Golding, Huter i Sampson, 1989). Longitudinalno istraživanje Walkera (1989) pokazalo je kako nema razlike između muškaraca i žena niti u moralnim orijentacijama niti razinama rasuđivanja. Što se dobnih razlika tiče, prema Kohlbergu (1971, Kohlberg i Hersh, 1977) moralno rasuđivanje postaje zrelije s dobi, tj. ono se reorganizira i postaje naprednije kao posljedica kognitivnog sazrijevanja i stjecanja mogućnosti zauzimanja tuđih perspektiva.

Moralne domene. Dok je za Kohlberga moralnost temeljena na pravdi i jednakoj dobrobiti za sve ljude, neki drugi autori teorija naglašavaju druge aspekte u podlozi ljudske

moralnosti. Na primjer, Gilligan (1982) ističe koncept brige kao značajniji za žene pri moralnom rasuđivanju. Haidt i Joseph (2004) u svom radu identificiraju pet domena za koje smatraju da se nalaze u podlozi ljudske moralnosti: briga, pravednost, odanost, autoritet i čistoća. Haidt (2012) kasnije dodaje još jednu domenu – slobodu.

Prema teoriji moralnih domena ljudska je moralnost sastavljena od setova domena, a svaki set odgovara određenom adaptacijskom izazovu s kojim su se ljudi suočavali tijekom evolucijske prošlosti. Na primjer, za domenu *briga/šteta* adaptacijski izazov bio je zaštita i briga za potomstvo, slabije ili ozlijeđene rođake. Naime, majke koje su bile osjetljivije na znakove stresa, patnje ili potreba vlastitog potomstva uspjele su održati na životu duže vremena veći broj potomaka. Originalni pokretači ove domene bili su vizualni i auditivni znakovi stresa ili uznemirenosti vlastitog potomstva. U suvremenom svijetu postoje brojni pokretači ove domene i nisu nužno ograničeni na vlastito potomstvo. Novinski članak o žrtvi nekog događaja može potaknuti suosjećanje prema žrtvi, kao i ljutnju prema onome tko je počinio loše djelo (Graham i sur., 2013). Domena *pravednost/varanje* potječe od adaptacijskog izazova prepoznavanja mogućnosti prevare u suradnji s pripadnicima vrste koji nisu u krvnom srodstvu, odnosno odgovor je na adaptivni problem suradnje s obostranom koristi. Nadalje, domena *odanosti/izdaje* kreirana je radi adaptacijskog izazova koji je od ljudi zahtijevao osnivanje kohezivnih grupa koje će lakše osvajati teritorij, pribavljati hranu i čuvati potomke. Pojedinci koji su lakše ulazili u kohezivne grupe češće su bili dio grupa koje su lakše preživljavale. Unutar grupa razvijale su se emocije povezane s prepoznavanjem, suradnjom i povjerenjem prema pripadnicima vlastite grupe te nepovjerenje i opreznost prema pripadnicima drugih grupa. Ponašanja koja doprinose boljitku grupe bila su cijenjena (Haidt i Graham, 2007). Originalni okidač ove domene bile su prijetnje grupi, a u suvremenom svijetu jedan primjer može biti i odanost određenom brandu proizvoda. Domena *autoritet/subverzija* povezana je s izazovom snalaženja u složenim hijerarhijskim odnosima koje je društvo kreiralo. Ljudski um prilagođen je funkcioniranju u hijerarhijskom društvu u kojem postoje dominantni pojedinci te oni koji se dobrovoljno pokoravaju. Posljednja, domena *čistoća/poniženje* potječe od adaptacijskog izazova izbjegavanja štetnih stvari i zaraza koji su često bili prijetnja u životu predaka (Graham i sur., 2013; Suhler i Churchladn, 2011).

Dakle, ova teorija počiva na principima evolucijske psihologije. Graham i sur. (2013) ističu kako je to nativistički, intuitivan i pluralistički način razmatranja morala. Moralno znanje urođeno je putem specifičnih kognitivnih adaptacija koje se nazivaju modulima. Moduli nisu određena neurološka područja, nego funkcionalno specijalizirani mehanizmi namijenjeni efikasnom rješavanju adaptacijskih izazova. Najefektivniji moduli za rješavanje navedenih

adaptacijskih problema bili su oni koji su mogli detektirati događaje iz okoline koji ukazuju na pojedini adaptivni problem te potaknuti ponašanje jedinke na optimalni odgovor na taj adaptivni problem. Međutim, Graham i sur. (2013) ističu kako ti moduli ovise i o okolini. Kulture se razlikuju po tome na koje domene se najviše oslanjaju prilikom izgradnje vlastitih moralnih sustava. Prema tome, na module treba gledati kao na predispozicije koje oblikuju kultura i iskustvo. Kada se pojedinac suoči s određenim događajem, moduli potiču tzv. moralne intuicije; javlja se odobravanje ili osuđivanje neke akcije te druge emocije. Upravo tu se nalazi razlika između Kohlbergovog pogleda na moralno rasuđivanje i teorije moralnih domena. Naime, Kohlberg smatra kako je razum pokretač moralnog rasuđivanja, dok kod teorije moralnih domena rasuđivanje igra *post hoc* ulogu. Ono se javlja nakon što se na temelju moralne intuicije kreirala moralna prosudba nekog događaja i služi kako bi se ta prosudba mogla opravdati i argumentirati drugima. Teorija moralnih domena naglašava važnost emocija i intuicije za moralnost. Kakav je odnos moralnosti i emocija detaljnije se razrađuje u trećem dijelu rada.

Emocionalna inteligencija

Konceptualizacija i modeli emocionalne inteligencije. Emocionalna inteligencija kao pojam u psihologiji javlja se devedesetih godina prošlog stoljeća zahvaljujući John Mayeru i Peteru Saloveyu – autorima prvog članka o emocionalnoj inteligenciji. Popularnost konstrukta značajno je narasla objavom knjige Daniela Golemana pod naslovom „*Emocionalna inteligencija: Zašto je važnija od kvocijenta inteligencije?*“ (Goleman, 1995). Posljednjih dvadesetak godina istraživanje emocionalne inteligencije usmjereno je na validaciju samog konstrukta, razvoj različitih modela i načina mjerenja. Tako se u literaturi mogu pronaći dva osnovna određenja emocionalne inteligencije. Naime, dio autora emocionalnu inteligenciju promatra kao *intelektualnu sposobnost* procesiranja emocionalnih informacija (Mayer i Salovey, 1997), a dio autora smatra kako je ona manifestacija *osobina ličnosti* (Goleman, 1997; Bar – On, 2006). Prema načinu konceptualizacije samog konstrukta, teorijski modeli emocionalne inteligencije mogu se podijeliti u dvije skupine na tzv. „mješovite modele“ i „modele emocionalne inteligencije kao sposobnosti“ (Hajncel i Vučenović, 2013). Glavno obilježje mješovitih modela je pogled na emocionalnu inteligenciju kao na složeni konstrukt koji obuhvaća mentalne sposobnosti, ali i osobine ličnosti i kompetencije. Zagovornici mješovitih modela emocionalnu inteligenciju promatraju kao novu dimenziju iz područja ličnosti koja se od drugih crta razlikuje po svojoj specifičnoj vezi s emocijama. S druge strane, modeli emocionalne inteligencije kao sposobnosti ističu mentalnu sposobnost procesiranja

afektivnih informacija kao osnovu emocionalne inteligencije. Nadalje, prema ovom modelu emocionalna inteligencija smatra se vrstom inteligencije, kao i sve do sada utvrđene vrste inteligencije, s obzirom da zadovoljava tri osnovna empirijska kriterija nužna za takvo poimanje. Prvi kriterij je *konceptualni* prema kojem inteligencija mora odražavati intelektualnu izvedbu, a ne jednostavno ponašanje te podrazumijeva da intelektualni problem ima točno i netočno rješenje. Drugi, *korelacijski* kriterij podrazumijeva značajne, ali ne i previsoke korelacije s utvrđenim intelektualnim sposobnostima. Treći, *razvojni kriterij* odnosi se na to da se inteligencija razvija s dobi i iskustvom (Mayer, Caruso, Salovey, 2000; Mayer, Salovey, Caruso i Cherkasskiy, 2011).

Model Mayera i Saloveya. Mayer i Salovey (1997) autori su najpoznatijeg modela emocionalne inteligencije kao sposobnosti. Oni su kreirali jedinstveni koncept emocionalne inteligencije koji se sastoji od hijerarhijskih, međusobno zavisnih, komponenti koje se razvijaju iskustvom i učenjem. Emocionalnu inteligenciju određuju kao „sposobnost brzoga zapažanja procjene i izražavanja emocija; sposobnost uviđanja i generiranja osjećaja koji olakšavaju mišljenje; sposobnosti razumijevanja emocija i znanje o emocijama; i sposobnost reguliranja emocija u svrhu promocije emocionalnog i intelektualnog razvoja". Njihov model, poznat po nazivom *četiri grane* (eng. *four-branch model*), uključuje četiri razine koje su poredane hijerarhijski prema složenosti psihičkih procesa koje uključuju. Dodatno, svaka razina približe je opisana s još četiri sposobnosti od kojih se neke razvijaju ranije, a neke kasnije (Takšić, Mohorić i Munjas, 2006). U nastavku rada detaljnije su opisane sve četiri grane modela.

Percepcija, procjena i izražavanje emocija. Najjednostavnija razina emocionalne inteligencije uključuje identifikaciju i razlikovanje vlastitih i tuđih emocija i emocionalnih sadržaja. Osnovna sposobnost ove razine je točno prepoznavanje emocija putem fizičkog stanja (tjelesnog držanja i ekspresije lica) te misli. Raspoznavanje iskrenih i lažnih emocionalnih ekspresija kod drugih osoba također se ubraja u ovu sposobnost, kao i mogućnost preciznog izražavanja emocija i potreba vezanih uz te emocije (Brackett, Rivers i Salovey, 2011).

Emocionalna facilitacija mišljenja. Ova sposobnost odnosi se na korištenje emocija kao pomagala u svrhu facilitacije kognitivnih procesa poput rasuđivanja, pamćenja, rješavanja problema i drugih. Emocije se koriste kako bi se usmjerila pažnja na važne informacije u okolini te se na taj način kreiraju prioriteti o kojima mislimo. Emocionalna facilitacija mišljenja također podrazumijeva kreiranje živopisnih emocija koje pomažu pri prosuđivanju i pamćenju te oblikovanje raspoloženja koje olakšava razmatranja različitih perspektiva, s obzirom da različite vrste raspoloženja olakšavaju različite poslove i oblike mišljenja i zaključivanja (Mayer i sur., 2011; Brackett i sur., 2011).

Razumijevanje i analiza emocija. Treća razina uključuje sposobnosti analiziranja, razumijevanja emocija te uočavanje zakonitosti njihovog pojavljivanja. Osnovna sposobnost ove razine uključuje označavanje emocija točnim jezičnim izrazom te raspoznavanje sličnosti i razlika između naziva za emocije i samih emocija. Interpretacija značenja i mogućih uzroka emocija, razumijevanje složenih emocionalnih stanja kao što je istodobno osjećanje ljutnje i ljubavi te prepoznavanje kako se emocija može sastojati od više drugih emocija (na primjer, prijezir je kombinacija ljutnje i gađenja) složenije su sposobnosti ove razine emocionalne inteligencije. Prepoznavanje prijelaza između emocija (na primjer, tuga može dovesti do očaja) predstavlja najsloženiju sposobnost ove razine (Brackett i sur., 2011).

Refleksivna regulacija emocija. Četvrta i ujedno najsloženija razina sposobnosti emocionalne inteligencije odnosi se na svjesnu i namjernu regulaciju emocija u svrhu emocionalnog i intelektualnog razvoja. Uključuje sposobnosti prevencije, smanjivanja, poticanja ili modificiranja vlastitih i tuđih emocionalni odgovora, ali i sposobnost doživljavanja različitih emocija pri donošenju odluka o prikladnosti ili korisnosti neke emocije u određenoj situaciji. Temeljna sposobnost na ovoj razini je otvorenost prema ugodnim i neugodnim emocijama. Uključivanje ili odvajanje od neke emocije s obzirom na njezinu percipiranu korist u određenoj situaciji predstavlja nešto složeniju sposobnost ove razine. Najsloženija sposobnost na ovoj razini je upravljanje vlastitim i tuđim emocijama pojačavanjem ugodnih i ublaživanjem neugodnih emocija bez da se umanju ili prenaglasu informacija koju one prenose (Mayer i Salovey, 1997, Brackett i sur., 2011).

Model Mayera i Saloveya je provjeravan faktorskim analizama po kojima se čini opravdano zaključiti kako emocionalna inteligencija kao sposobnost zadovoljava sva tri kriterija za inteligenciju. Analiza izvornih znanstvenih radova, novijih preglednih radova te meta-analiza pokazuje kako većina istraživača pozitivno vrednuje koncept emocionalne inteligencije Mayera i Saloveya zbog upravo navedenog razloga (George 2000; Kulenović, Balenović i Buško, 2000).

Mjerenje emocionalne inteligencije. Način mjerenja emocionalne inteligencije ovisi o konceptualizaciji i načinima tumačenja samog konstrukta. Na području mjerenja individualnih razlika u emocionalnoj inteligenciji najčešće se spominju dva pristupa: a) samoprocjene vlastitih sposobnosti i b) ispitivanje emocionalne inteligencije testovima učinka (Takšić i sur., 2006). Samoprocjene kao način mjerenja prevladavaju u kontekstu mješovitih modela. U Hrvatskog je najpoznatiji upitnik *Upitnik emocionalne kompetentnosti* (UEK – 45) čije skale procjenjuju ono što se u literaturi naziva emocionalna inteligencija kao osobina ličnosti. Autori koriste sintagmu „emocionalna kompetentnost“ zbog prigovora kako se emocionalna

inteligencija može mjeriti jedino testovima sposobnosti (Takšić i sur., 2006). Upitnikom se procjenjuju tri dimenzije modela Mayera i Saloveya: sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija, sposobnost izražavanja i imenovanja emocija te sposobnost upravljanja emocijama. Svi problemi koji se odnose na upotrebu ljestvica samoprocjena za bilo koji konstrukt odnose se i na samoprocjene emocionalne inteligencije. Osim problema s iskrivljavanjem odgovora, postavlja se pitanje koliko ljudi uopće poznaju svoje emocije te kako utvrditi koliko se točno ponašaju u skladu s uvjerenjem o visini svoje emocionalne inteligencije (Takšić i sur., 2006; Hajncl i Vučenović, 2013). Treći problem odnosi se na pitanje mjerenja emocionalne inteligencije ljestvicama samoprocjene. Naime, protivnici samoprocjena smatraju kako takvo odgovaranje nije konceptualno prihvatljivo za izravnu procjenu mentalne sposobnosti što se očituje u tome da se rezultati u mjerama samoprocjenom ne slažu s učincima u testovima maksimalnog učinka. Brackett i Salovey (2006) ispitivanjem konstruktne valjanosti emocionalne inteligencije usporedili su rezultate na testovima učinka s rezultatima na skalama samoprocjena te su dobili neznačajne korelacije. Kao dodatni problem ljestvicama samoprocjena pripisuje se metodološka sličnost s ispitivanjima crta ličnosti te preklapanje s već poznatim osobinama ličnosti (Takšić i sur., 2006; Hajncl i Vučenović, 2013). Takšić i sur. (2006) ističu kako se utvrđene vrste inteligencije ispituju testovima učinka. S obzirom da se emocionalnu inteligenciju smatra „pravom inteligencijom“, uz probleme s metodama samoprocjene, naglašavaju važnost ispitivanja emocionalne inteligencije kao sposobnosti putem testova koji zahtijevaju rješavanje određene problemske situacije te pronalaženje točnog odgovora.

U Hrvatskoj je konstruirano nekoliko istraživačkih instrumenata za mjerenje emocionalne inteligencije kao sposobnosti. Jedan od poznatijih, upotrijebljen i u ovom istraživanju, je *Test analize emocija* (TAE; Kulenović i sur., 2000). Test je kreiran u obliku testa učinka i namijenjen za mjerenje razumijevanja emocija prema modelu Mayera i Saloveya, dok Kulenović i sur. (2000) tu sposobnost nazivaju razumijevanje kompleksnih emotivnih stanja. Kod ovakvih testova emocionalne inteligencije najveću poteškoću pri konstrukciji predstavlja određivanje točnog odgovora u problemskim zadacima. Točni odgovori u testovima emocionalne inteligencije određuju se prema jednom od tri sljedeća kriterija: a) *konsenzusni kriterij* prema kojem je točan odgovor ono oko čega se ispitanici općenito slažu da je točno; b) *ekspertni kriterij* prema kojem stručnjak u području emocionalne inteligencije određuje točan odgovor i c) *kriterij ciljne osobe* kod kojega sam autor testa određuje točan odgovor. Svaka od navedenih metoda određivanja točnog odgovora ima određene nedostatke. Na primjer, ne postoje jasni kriteriji prema kojima se može odrediti tko je dovoljno pouzdan stručnjak u

području emocionalne inteligencije, dok bodovanje na temelju konsenzusnog kriterija može prije odražavati stupanj slaganja s određenim kulturološkim stereotipima nego razinu sposobnosti. Testovi emocionalne inteligencije najčešće se ocjenjuju na temelju konsenzusnog kriterija koji se, uz ekspertni kriterij, nastoji unaprijediti u svrhu pouzdanijeg i valjanijeg mjerenja sposobnosti emocionalne inteligencije (Takšić i sur., 2006; Babić Čikeš i Buško, 2015).

Povezanost demografskih karakteristika i emocionalne inteligencije. U literaturi se mogu pronaći brojne zabilješke o spolnim razlikama kada su u pitanju aspekti „emocionalnog svijeta“. Neka istraživanja pokazuju kako žene imaju veću razinu emocionalnog znanja, češće i fluentnije izražavaju svoje emocije i bolje interpersonalne kompetencije (Brody i Hall, 2000; Hall i Mast, 2008). Općenito, emocionalnost se češće veže uz žene koje i ugodne i neugodne emocije doživljavaju intenzivnije nego muškarci (Grossman i Wood, 1993, prema Fernandez-Berrocal, Cabello, Castillo i Extremera, 2012). Ta pojava može se objasniti biološkim i socijalnim faktorima. Biološko objašnjenje navodi kako je biokemijska struktura mozga kod žena namijenjena boljem razmatranju emocija u svrhu vlastitog i tuđeg preživljavanja. Također, neka istraživanja ističu kako određena područja mozga zadužena za emocionalno procesiranje mogu biti veća kod žena te da se cerebralno procesiranje emocija razlikuje kod muškaraca i žena (Gur, Gunning-Dixon, Bilker, i Gur, 2002). Što se tiče socijalnih objašnjenja spolnih razlika u emocionalnosti, literatura navodi kako se žene tijekom života više usmjeravaju na emocije, dok se muškarce potiče na njihovo potiskivanje. Istraživanja u području emocionalne inteligencije ukazuju na to kako su žene superiornije u toj sposobnosti nego muškarci (Brackett, Mayer i Warner, 2004; Mayer i sur, 1999). Mayer i sur. (1999) priklanjaju se socijalnom objašnjenju i navode kako su žene naučene obraćati veću pozornost na emocije te da su stoga bolje pripremljene na zadatke u testovima emocionalne inteligencije. Meta – analiza (Joseph i Newman, 2010) pokazuje kako žene postižu više rezultate na svim dimenzijama emocionalne inteligencije prema modelu Mayera i Saloveya, pri čemu se efekt veličine kreće od .29 do .49. Fernandez – Berrocal i sur. (2012) svojim istraživanjem pokazali su kako žene postižu bolje rezultate na granama: emocionalna facilitacija mišljenja, razumijevanje i analiza emocija te refleksivna regulacija emocija. Dodatno, žene su postigle bolji rezultat na ukupnom testu, ali veličina efekta bila je mala u svim slučajevima. Međutim, kada su autori kontrolirali utjecaj varijable dobi, sve značajne spolne razlike su nestale, osim za granu upravljanja emocijama. Ispitivanjem medijacijskog efekta, autori su pronašli kako je dob potpuni medijator odnosa između spola i rezultata na svim granama i ukupnom rezultatu emocionalne inteligencije, osim za granu refleksivna regulacija emocija gdje je dob djelomični medijator. Ipak, važno je

naglasiti kako neka istraživanja ne pronalaze spolne razlike u emocionalnoj inteligenciji. Na primjer, Bar-On (1997) nije pronašao značajnu razliku između muškaraca i žena na ukupnom rezultatu emocionalne inteligencije, a iste rezultate pokazalo je istraživanje Petridesa i Furnhama (2000) koji nisu dobili ni razlike na pojedinim granama emocionalne inteligencije. Ciarrochi, Chan i Bajgar (2001) ističu kako su žene od muškaraca bolje u prepoznavanju emocija drugih, ali ne i u samoregulaciji vlastitih emocija. Bar – On, Brown, Kirkcaldy i Thome (2000) nisu pronašli značajnu razliku između muškaraca i žena u ukupnoj emocionalnoj inteligenciji, ali ističu kako žene imaju bolje interpersonalne vještine, a muškarci veću toleranciju na stres i kontrolu emocija.

Kada su u pitanju dobne razlike u emocionalnoj inteligenciji, Mayer i Salovey (1997) navode kako je ona prava inteligencija koja se povećava s dobi i iskustvom. Neka istraživanja pokazuju kako stariji pojedinci ostvaruju veće rezultate na svim granama emocionalne inteligencije, na primjer istraživanje Extremere, Fernández-Berrocale i Saloveya (2006) na uzorku dobnog raspona od 16 do 58 godina. Ipak, neka istraživanja ne pronalaze povezanost (Farrelly i Austin, 2007) između dobi i emocionalne inteligencije. Palmer, Gignac, Manocha i Stough (2005) na uzorku od 450 ispitanika dobi od 18 do 79 godina pronašli su negativnu povezanost između dobi i percepcije emocija što je u skladu s nalazom meta-analiza Ruffmana, Henrya, Livingstonea i Philipisa (2008, prema Fernandez-Berrocal, 2012) da starije osobe pokazuju poteškoće u prepoznavanju emocija.

Odnos moralnog rasuđivanja i emocija

Istraživači u području emocija sve su više zainteresirani za njihovu ulogu u različitim psihološkim procesima kao što su donošenje odluka i rasuđivanje. Iako literatura naglašava moguću povezanost između emocionalne inteligencije i moralnog prosuđivanja, malo istraživanja ispituje tu vezu te većina autora raspravlja o ulozi emocija u moralnom rasuđivanju (Avramova i Inbar, 2013). Pizzaro (2000) donosi nekoliko navoda u prilog perspektivi koja emocije promatra kao štetne pri kognitivnom funkcioniranju, posebno pri donošenju odluka. Naime, prema toj perspektivi, emocije su pristrane, odnosno javljaju se lako pri temama do kojih je osobi stalo i javljaju se u slabom intenzitetu ili se uopće ne javljaju pri temama koje za osobu nisu važne. Nadalje, emocije se često javljaju zbog odlika situacije u kojoj se osoba nalazi ili drugih nepovezanih događaja s odlukom koju osoba mora donijeti. Također, navodi kako emocije čovjek doživljava pasivno, odnosno da one ostavljaju utjecaj na prosudbu bez osobne kontrole. Međutim, takav pogled na emocije kao štetne za kognitivno funkcioniranje sve više

se odbacuje u skladu sa svim saznanjima koje je psihologija kao znanost prikupila o emocijama, posebno emocionalnoj inteligenciji. Naime, ljudi posjeduju kapacitet za regulaciju emocija, a emocije nisu primitivni refleksi na koje se ne može voljno utjecati. Štoviše, emocije su poželjne u procesu donošenja moralne odluke jer usmjeravaju pažnju i kognitivne resurse na važan problem te pomažu razvrstati događaje prema prioritetima (Pizzaro, 2000; Pizzaro i Salovay, 2002). Avramova i Inbar (2013) u preglednom radu prikazuju tri načina kako emocije mogu utjecati na moralno prosuđivanje. Sigurno je da se emocije javljaju prilikom suočavanja s moralnim situacijama, pitanjima i dilemama, no autori ističu kako emocije mogu igrati aktivnu ulogu u kreiranju i mijenjaju moralnih prosudbi. One mogu pojačati već postojeću zabrinutost oko moralne situacije ili pak tu situaciju učiniti trenutno važnom. Dodatno, autori ističu kako su emocije nužne za moralnu prosudbu te da je intenzitet afektivne reakcije na kršenje morala ključan za to hoće li se određenu situaciju tretirati kao moralnu ili ne. Drugim riječima, emocije su te koje naizgled neutralnu situaciju mogu smjestiti u domenu moralnog razmatranja. Fernandez – Berrocal i Extrema (2005) smatraju kako je kvaliteta moralnih odluka osjetljiva na emocije koje ih prate te da je važno razumjeti ulogu emocionalnih sposobnosti u moralnom rasuđivanju. Prema njima, emocionalna inteligencija poveznica je između emocija i razuma koji su često u konkurenciji u istraživanjima. Nadalje, Athota, O'Connor i Jackson (2009) navode kako emocionalna inteligencija koristi razumijevanje emocija pri donošenju odluka, dok se moralno rasuđivanje oslanja na standarde i vrijednosti osobe pri donošenju moralnih odluka. Iz toga zaključuju kako vrijednosti i standardi koji će se pobuditi pri donošenju moralnih prosudbi značajno ovise o sposobnosti prepoznavanja i upravljanja vlastitim i tuđim emocijama. Sposobnost prepoznavanja emocija kod drugih pomaže u zauzimanju tuđe perspektive, budi empatiju što utječe na moralno prosuđivanje, ali i djelovanje. Empatija se, uz krivnju i sram, često naziva moralnom emocijom zbog toga što potiče razmišljanje o moralnim principima, motivira odgovarajuće moralne prosudbe te potiče razmatranje o moralnim implikacijama neke situacije. Također, upravljanje emocijama doprinosi konstruktivnom preispitivanju moralne dileme i objektivnijem donošenju odluka. Posjedovanje dobrih emocionalnih vještina i sposobnosti korisno je za kritičko razmišljanje potrebno za prorađivanje moralne situacije i dilema (Pizzaro i Salovay, 2002). Pluskwik (2000) ističe kako pri rješavanju moralnih dilema osoba ima odgovornost razmotriti moguće posljedice za sudionike, a sposobnost onoga koji donosi odluku da točno percipira potrebe drugih u određenom emocionalnom stanju koje se javilo, nije lak zadatak. U svom istraživanju, Pluskwik (2000) pronašao je slabu, pozitivnu povezanost između sposobnosti razumijevanja emocija i razine moralnog rasuđivanja. Krishnakumar i Rymph (2012) smatraju da se sve emocije koje se

javljaju pri razmatranju moralnih dilema procesiraju putem sposobnosti emocionalne inteligencije. Navode primjer ljutnje i tuge koje se mogu javiti pri suočavanju s nekom moralnom dilemom. Osoba može donijeti nemoralnu odluku potaknuta neugodnim emocijama umjesto da problemu pristupi racionalno, korak po korak. Međutim, ukoliko osoba ima razvijenu sposobnost upravljanja emocijama, ishod može biti posve drukčiji. Rezultati njihova istraživanja idu u prilog hipotezi da pojedinci s višom razinom emocionalne inteligencije donose moralnije odluke, zahvaljujući mogućnosti da se optimalnije nose s emocijama koje se javljaju. Međutim, mali broj istraživanja koja se bave ovom temom navode činjenicu kako se o odnosu emocionalne inteligencije i moralnog rasuđivanja zna jako malo.

Cilj

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati mogućnost predviđanja moralnog rasuđivanja i domena moralnosti studenata na temelju sociodemografskih podataka i sposobnosti emocionalne inteligencije.

Problem i hipoteze

1. Ispitati postoji li povezanost sposobnosti emocionalne inteligencije, mjerenih samoprocjenama i testovima učinka, domena moralnosti i moralnog rasuđivanja.

H1a: Postoji povezanost sposobnosti emocionalne inteligencije, mjerenih samoprocjenama i testovima učinka, i domena moralnosti.

H1b: Postoji pozitivna povezanost sposobnosti emocionalne inteligencije, mjerenih samoprocjenama i testovima učinka, i moralnog rasuđivanja.

2. Ispitati mogućnost predviđanja moralnog rasuđivanja i domena moralnosti studenata na temelju sociodemografskih podataka i sposobnosti emocionalne inteligencije.

H2a: Očekuje se da će sposobnosti emocionalne inteligencije biti značajni pozitivni prediktori moralnog rasuđivanja kod studenata.

H2b: Očekuje se da će sposobnosti emocionalne inteligencije biti značajni prediktori različitih domena moralnosti kod studenta.

H2c: Spol neće biti značajan prediktor moralnog rasuđivanja. Godina fakulteta bit će pozitivan prediktor moralnog rasuđivanja pri čemu će studenti viših godina postizati više rezultate na testu moralnog rasuđivanja nego studenti nižih godina.

H2d: Očekuje se kako će spol biti pozitivan prediktor moralnih domena Brige, Pravednosti i Čistoće pri čemu će se žene u većoj mjeri oslanjati na navedene domenama nego muškarci. Za domene Odanosti, Autoriteta i Slobode spol neće biti značajan prediktor. Godina fakulteta neće biti značajan prediktor domena moralnosti.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno $N = 331$ student Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, od kojih je 32 isključeno iz obrade podataka zbog nesavjesnog ili nepotpunog ispunjavanja dva ili više potrebnih upitnika za ovo istraživanje. Konačni uzorak činilo je 205 žena i 94 muškaraca, prosječne dobi od 21 godinu. 36,7% ispitanika pohađa Građevinski fakultet, 35,3% Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti i 28% ispitanika pohađa Pravni fakultet. Za vrijeme istraživanja, prvu godinu preddiplomskog studija pohađalo je 92 ispitanika, drugu godinu 132 ispitanika, a treću godinu preddiplomskog studija 41 ispitanika. Preostalih 34 ispitanika pohađalo je prvu godinu diplomskog studija.

Instrumenti

Sociodemografskim upitnikom, koji je uključivao pitanja o spolu, dobi, studiju te religijskoj pripadnosti, ispitali su se sociodemografske karakteristike sudionika.

Test analize emocija (TAE) (Kulenović, Balenović i Buško, 2000) koristio se za mjerenje sposobnosti razumijevanja emocija. Sastoji od 25 zadataka u kojima se od ispitanika traži da prepozna od kojih se emocija sastoji zadana složena emocija. Za svaku složenu emociju ponuđeno je šest odgovora, a ispitanik mora odrediti koje se dvije emocije uvijek javljaju pri zadanoj složenoj emociji te dvije koje se najrjeđe ili gotovo nikad ne javljaju. Uradak u pojedinom zadatku ocjenjuje se kao broj točno identificiranih elementarnih emocija te može varirati u rasponu od 0 do 4. Ukupan rezultat u TAE formira se kao jednostavna linearna kombinacija uradaka u svih 25 zadataka i teoretski može varirati između 0 i 100. Pouzdanost unutarnje konzistencije testa je zadovoljavajuća i iznosi $\alpha = .79$ (Kulenović, Balenović i Buško, 2000), a u ovom istraživanju pouzdanost iznosi $\alpha = .78$.

Test upravljanja emocijama (TUE) (Babić Čikeš, Marić i Šincek, 2018) koristio se za mjerenje sposobnosti upravljanja emocijama. Sastoji od trinaest zamišljenih situacija u kojima se javljaju različite emocije. Za svaku situaciju navedena su četiri moguća ponašanja osobe u toj situaciji, a razlikuju se po tome koliko su korisna za osobu. Test se ukupno sastoji od 52

čestice (13 opisa situacija x 4 moguća ponašanja). Zadatak sudionika je da za svako navedeno ponašanje na skali od -3 do +3 procijeni koliko je to ponašanje korisno ili štetno za osobe u navedenim situacijama. Primjer čestice je: „*Sandro sutra na poslu drži prezentaciju o kojoj mu ovisi napredovanje, te zbog toga osjeća veliku tremu. Označite koliko bi svako od sljedećih ponašanja pomoglo Sandru da smanji tremu: a) Reći samome sebi da se dobro pripremio i da će sve dobro proći.; b) Požaliti se prijatelju.; c) Misliti o tome što sve može poći po zlu.; d) Nadati se da će se dogoditi čudo i da sutra neće morati prezentirati svoj rad.*“. Točnost odgovora određuje se prema kriteriju eksperta, pri čemu se točan odgovor boduje s dva boda, susjedni odgovori s jednim bodom, a svi ostali odgovori s nula bodova. Ukupan rezultat u testu predstavlja zbroj bodova na svim česticama i veći rezultat ukazuje na bolje upravljanje emocijama. Pouzdanost ovog testa u istraživanju autora iznosi $\alpha=.72$ (Babić Čikeš, Marić i Šincek, 2018), dok je u ovom istraživanju pouzdanost $\alpha=.76$.

Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK – 45; Takšić, 2002) korišten je za samoprocjenu emocionalne inteligencije. Sadrži tri subskale. Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija sastoji se od 15 čestica (primjer čestice: „*Kada sretnem poznanika, odmah shvatim kako je raspoložen.*“), skala Sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija sastoji se od 14 čestica (primjer čestice: „*Gotovo uvijek mogu riječima opisati svoje osjećaje i emocije.*“), a skala Sposobnosti upravljanja emocijama sastoji se od 16 čestica (primjer čestice: „*Dobro raspoloženje mogu zadržati i ako mi se nešto loše dogodi.*“). Ukupan rezultat formira se kao jednostavna linearna kombinacija uratka na svim skalama i predstavlja mjere opće emocionalne kompetentnosti. Pouzdanost cijelog upitnika na različitim uzorcima kreće se od 0.88 do 0.92 (Takšić i sur., 2006). U ovom istraživanju za Skalu sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija pouzdanost iznosi $\alpha=.85$, za Skalu sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija $\alpha=.87$ i za Skalu sposobnosti upravljanja emocijama $\alpha=.74$.

Upitnik moralnih temelja (engl. Moral Foundations Questionnaire, Graham i sur., 2011) služi za mjerenje šest domena moralnosti (Briga, Pravednost, Odanost, Autoritet, Čistoća i Sloboda). Sastoji se od ukupno 41 čestice. Na prvih petnaest čestica zadatak sudionika je procijeniti koliko im je svaki od navedenih čimbenika važan za razmatranje moralnih prosudbi i odluka (koliko je važno: npr. „je li netko patio ili nije“). Zadatak sudionika na drugom dijelu upitnika jest na skali Likertovog tipa od 0 (nije nimalo važno) do 5 (izuzetno je važno) procijeniti važnost pojedinih tvrdnji prilikom donošenja vlastitih moralnih odluka (primjer čestice „*Nikad ne može biti ispravno ubiti ljudsko biće.*“). Prvih pet subskala sastoji se od 6 čestica, dok se subskala Slobode sastoji od 9 čestica,. Dvije čestice ne pripadaju niti jednoj subskali te se ne uzimaju u obzir prilikom formiranja rezultata, a dodane su u upitnik kako bi

se prepoznali sudionici koji ne obraćaju pozornost na popunjavanje upitnika. Na temelju davanja kritičnih odgovora na dvjema česticama sudionici se isključuju iz obrade podataka. Ukupan rezultat za svaku od pet subskala računa se kao zbroj sudionikovih odgovora na pripadajućim česticama, te se rezultati za svaku pojedinu subskalu kreću u rasponu od 0 do 30. Pouzdanost na hrvatskom uzorku iznosila je $\alpha=.65$ za subskalu Brige; $\alpha=.61$ za subskalu Pravednosti; $\alpha=.70$ za subskalu Odanosti; $\alpha=.57$ za subskalu Autoriteta; $\alpha=.73$ za subskalu Čistoće; te $\alpha=.44$ za subskalu Slobode (Mikloušić, 2014). Na engleskom uzorku pouzdanost skala kretala se između 0.65 i 0.84, a autori navode kako su niže pouzdanosti nekih skala rezultat namjere da čestice unutar skale zahvate sve aspekte određene domene morala, prije nego da se skala sastoji od sadržajno sličnih čestica (Graham i sur., 2011). Pouzdanost u ovom istraživanju za domenu Brige iznosi $\alpha=.42$, za domenu Pravednosti $\alpha=.58$, za domenu Odanosti $\alpha=.58$, za domenu Autoriteta $\alpha=.47$, za domenu Čistoća $\alpha=.72$ te za Slobode $\alpha=.57$.

Test moralnog rezoniranja (TMR; Proroković, 2016) sastoji se od dvije moralne dileme u kojima akter iz priče donosi određenu odluku. Za svaku od donesenih odluka, ponuđeno je šest pro i contra argumenata, koji opravdavaju, odnosno ne opravdavaju odluku pojedinca, a po svom su sadržaju prilagođeni Kohlbergovim fazama moralnog razvoja. Zadatak sudionika je na skali od šest stupnjeva procijeniti u kojoj mjeri su mu predloženi argumenti prihvatljivi, odnosno neprihvatljivi, čime se omogućuje procjena „optimalnih“ odgovora na šest teoretskih razina moralnog rasuđivanja. Kao mjera moralnog rasuđivanja, koristi se IMR (indeks moralnog rasuđivanja), koji se temelji na procjeni odstupanja od “optimalnog profila”. Definiranje optimalnog profila polazi od pretpostavke kako će osoba s najvećom razinom moralnog rasuđivanja biti ona koja procjenjuje najvažnijim argumentom (u potpunosti prihvatljivim) onaj koji predstavlja najviši, šesti stupanj moralnog rasuđivanja, za jedan stupanj manje prihvatljivim procjenjuje argument koji predstavlja peti stupanj i tako redom do onog argumenta koji predstavlja najniži, prvi stupanj moralnog rasuđivanja, a koji procjenjuje kao potpuno neprihvatljiv argument. IMR varira u rasponu od 0 do 1. Niži IMR ukazuje na nižu razinu moralnog rasuđivanja, a viši rezultat na višu razinu. Pouzdanost unutarnje konzistencije testa u istraživanju autorice je zadovoljavajuća i iznosi $\alpha=.79$ (Proroković, 2016), a u ovom istraživanju pouzdanost testa iznosi $\alpha=.76$.

Postupak

Istraživanje je provedeno u travnju 2018. godine na tri fakulteta Sveučilišta u Osijeku: Građevinskom fakultetu, Pravnom fakultetu i Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti. Prije provedbe istraživanja, dekanima fakulteta uputila se zamolba o provedbi istraživanja s

informacijama o svrsi i načinu provedbe istoga. Ispitivanje je provedeno grupno za vrijeme trajanja nastave, a ispunjavanje instrumenata trajalo je približno 45 minuta. Prije početka istraživanja sudionicima su usmeno objašnjeni ciljevi i svrha istraživanja. Naglašeno je da je istraživanje anonimno i dobrovoljno te da mogu odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku, kao i da će se dobiveni rezultati koristiti isključivo u istraživačke svrhe.

Rezultati

U Tablici 1 nalaze se deskriptivni podaci za sve varijable korištene u ovom istraživanju, kao i rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog (K-S) testa kojim se testirao normalitet distribucije tih varijabli.

Tablica 1. Aritmetičke sredine, standardne devijacije, maksimalne i minimalne vrijednosti, vrijednosti testa normaliteta distribucije (K-S) i koeficijent pouzdanosti za mjerene varijable ($N=299$).

	Varijabla	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Teorijski raspon</i>	<i>K-S test</i>	<i>p</i>	<i>α</i>
Emocionalna inteligencija	Test analize emocija (TAE)	67.63	7.84	35	83	0 - 100	.110	.000	.78
	Test upravljanja emocijama(TUE)	56.02	10.82	17	82	0 - 104	.106	.000	.76
	Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1)	54.23	7.58	24	75	15 - 75	.060	.015	.85
	Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija (UEK2)	48.19	8.66	22	70	14 - 70	.064	.007	.87
	Skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama (UEK3)	59.91	6.70	41	76	16 - 80	.069	.002	.74
Moralno rasuđivanje	Indeks moralnog rasuđivanja (IMR)	0.48	0.08	.26	.73	0 - 1	.040	.200	.76
Moralne domene	Briga (B)	23.64	3.76	5	30	0 - 30	.137	.000	.42
	Pravednost (P)	24.37	3.51	10	30	0 - 30	.123	.000	.58
	Odanost (O)	20.97	4.32	4	30	0 - 30	.116	.000	.58
	Autoritet (A)	19.26	4.10	3	28	0 - 30	.100	.000	.47
	Čistoća (Č)	19.66	5.22	0	30	0 - 30	.118	.000	.72
	Sloboda (S)	28.49	4,73	14	40	0 - 45	.070	.002	.57

Iz Tablice 1. vidljivo je da Kolmogorov-Smirnovljev test pokazuje kako sve varijable, osim IMR, značajno odstupaju od normalne distribucije te su negativno asimetrične. Iako je za distribuciju većine varijabli utvrđeno da se statistički značajno razlikuju od normalne, ipak se

smatra opravdanim koristiti parametrijske statističke postupke. Naime, prema Klineu (2005) koeficijent asimetričnosti u rasponu od 0 do +/-3 i koeficijent spljoštenosti u rasponu od 0 do +/-10 smatraju se prihvatljivim za korištenje parametrijskih postupaka. Iz Tablice 2 vidljivo je kako se koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti za sve navedene varijable kreću u dozvoljenim intervalima. Dodatno, Petz (2004) ističe kako uvjet normalnosti distribucija može biti prekršen ukoliko su distribucije međusobno slične u odstupanju od normalne raspodjele. U slučaju ovog istraživanja, sva odstupanja su negativno asimetrična, stoga su u nastavku obrade korišteni parametrijski postupci.

Tablica 2. Indeks asimetričnosti i spljoštenosti za varijable čije distribucije odstupaju od normalne distribucije.

Varijabla	asimetričnost	spljoštenost
Test analize emocija (TAE)	-1.42	3.26
Test upravljanja emocijama (TUE)	-1.08	1.99
Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1)	-0.30	0.76
Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija (UEK2)	-0.20	0.06
Skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama (UEK3)	-0.37	-0.08
Briga (B)	-1,28	2.83
Pravednost (P)	-0.98	1.51
Odanost (O)	-0.88	1.23
Autoritet (A)	-0.64	1.33
Čistoća (Č)	-0.96	1.31
Sloboda (S)	-0.25	-0.24

Prvi problem istraživanja bio je ispitati postoji li povezanost sposobnosti emocionalne inteligencije, odmjerenih samoprocjenama i testovima učinka, domena moralnosti i moralnog rasuđivanja. Kako bi se odgovorilo na navedeni problem, u Tablici 3 prikazani su Pearsonovi koeficijenti korelacije između varijabli korištenih u istraživanju.

Rezultati pokazuju kako postoji značajna, pozitivna, ali niska povezanost između mjera sposobnosti emocionalne inteligencije te moralnog rasuđivanja i moralnih domena. Sposobnost razumijevanja emocija, mjerena Testom analize emocija (TAE) značajno je, pozitivno povezana s Indeksom moralnog rasuđivanja. Također, postoji značajna, pozitivna povezanost između sposobnosti razumijevanja emocija te moralnih domena Brige i Pravednosti.

Sposobnost upravljanja emocijama, mjerena Testom upravljanja emocija (TUE), značajno je, pozitivno povezana s moralnim domenama Brige i Pravednosti, dok ne postoji

statistički značajna povezanost ove sposobnosti emocionalne inteligencije s Indeksom moralnog rasuđivanja.

Tablica 3. Tablica interkorelacija za mjere emocionalne inteligencije, moralnog rasuđivanja i moralnih domena (N=299).

	TAE	TUE	UEK1	UEK2	UEK3	IMR	B	P	O	A	Č	S
TUE	.44**											
UEK1	.14**	.13*										
UEK2	.00	.09	.50**									
UEK3	.14*	.20**	.44**	.48**								
IMR	.19**	.09	.07	.03	.01							
B	.16**	.27**	.13**	.14**	.11	.16**						
P	.13**	.15**	.08	.09	.13*	.07	.56**					
O	.02	.07	.02	.10	.14*	.00	.40**	.39**				
A	-.11	-.07	-.01	.07	.08	-.06	.27**	.37**	.60**			
Č	-.01	.01	.05	.13*	.06	.01	.36**	.33**	.63**	.62**		
S	-.03	-.01	.14**	.16**	.12**	-0.6	.21**	.29**	.19**	.24**	.06	
SPOL	.19**	.33*	.12*	.11	-.06	.03	.21**	.18**	-.08	-.03	.11	-.02
DOB	-.11*	-.12*	-.04	.02	-.03	-.05	-.11*	-.15**	-.13*	-.02	-.11*	-.01
GOD	-.09	-.08	-.17**	-.06	-.09	-.03	-.09	-.14*	-.12*	-.06	-.10	-.03

* $p < .05$. ** $p < .01$. TAE = Test analize emocija; TUE = Test upravljanja emocijama; UEK = Upitnik emocionalne kompetentnosti; UEK1= Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija; UEK2 = Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija; UEK 3 = Skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama; IMR = Indeks moralnog rasuđivanja; B = Briga; P = Pravednost; O = Odanost; A = Autoritet; Č = Čistoća; S = Sloboda; SPOL = spol ispitanika; GOD = godina fakulteta, DOB= dob ispitanika.

Nadalje, postoji značajna, pozitivna povezanosti između sposobnosti emocionalne inteligencije odmjerenih samoprocjenom putem Upitnika emocionalne kompetentnosti i moralnih domena Brige, Pravednosti i Slobode. Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1) i Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija (UEK2) značajno su, pozitivno povezane s moralnim domenama Brige i Slobode. Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija (UEK2) značajno je, pozitivno povezana i s domenom Čistoće. Treća, Skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama (UEK3) je uz domenu Slobode, značajno, pozitivno povezana s domenama Pravednosti i Odanosti. Ne postoji statistički značajna povezanost između pojedinih skala Upitnika emocionalne kompetentnosti i Indeksa moralnog rasuđivanja.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati mogućnost predviđanja moralnog rasuđivanja i domena moralnosti studenata na temelju sociodemografskih podataka i sposobnosti emocionalne inteligencije. Kako bi se odgovorilo na postavljeno istraživačko pitanje, proveden je niz višestrukih hijerarhijskih regresijskih analiza. Rezultati prve regresijske analize u kojoj je kriterij bio Indeks moralnog rasuđivanja nalaze se u Tablici 4. U prvom koraku

Tablica 4. Rezultati višestruke hijerarhijske regresijske analize provedene u svrhu objašnjenja varijance Indeksa moralnog rasuđivanja.

Moralno rasuđivanje	Model	Prediktori	β	R^2	ΔR^2	ΔF
1. korak		Spol	.01	0.002	0.002	0.165
		Dob	-.03			
		Godina studiranja	-.00			
2. korak		Spol	-.03	0.039	0.037	10.766**
		Dob	-.01			
		Godina studiranja	-.02			
3. korak		Test analize emocija	.20**	0.039	0.000	0.027
		Spol	-.03			
		Dob	-.01			
		Godina studiranja	-.02			
		Test analize emocija	.20**			
4. korak		Test upravljanja emocijama	.01	0.044	0.005	0.456
		Spol	-.05			
		Dob	-.02			
		Godina studiranja	-.01			
		Test analize emocija	.20**			
		Test upravljanja emocijama	.02			
		Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija	.05			
		Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija	-.05			
		Skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama	-.06			

* $p < .05$. ** $p < .01$. β = vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta; R^2 = koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 = promjena koeficijenta multiple determinacije; ΔF = vrijednost F-omjera za grupu prediktora.

kao kontrolne varijable uključeni su Spol, Dob te Godina fakulteta ispitanika. U sljedećem koraku dodana je varijabla ukupnog rezultata na Testu analize emocije, a u trećem koraku ukupan rezultat na Testu upravljanja emocijama. U posljednjem, četvrtom koraku dodane su tri skale Upitnika emocionalne kompetentnosti.

Preduvjeti za provođenje hijerarhijske regresijske analize bili su zadovoljeni. Naime, vrijednost Durbin - Watson test (2.056) u dozvoljenom je intervalu što ukazuje na zadovoljen preduvjet o nezavisnosti reziduala. Nadalje, provjerom modela utvrđeno je kako problem multikolinearnosti nije prisutan. Vrijednosti tolerancije veće su od 0.1, a vrijednosti faktora povećanja varijance (VIF) manje od 10, pri čemu je najveća vrijednost VIF iznosi 2.165. S obzirom na rezultate dobivene regresijskom analizom podataka prikazane u Tablici 2, može se uočiti da je jedini značajan, pozitivan prediktor Indeksa moralnog rasuđivanja rezultat na Testu analize emocija (TAE). Takvi rezultati očekivani su s obzirom da u tablici interkorelacija (Tablica 3) nije pronađena povezanost Indeksa moralnog rasuđivanja ni s jednom drugom varijablom. Tim modelom objašnjeno je svega 3.7% varijance kriterija. Osobe koje imaju razvijeniju sposobnost razumijevanja emocija postižu više rezultate na Testu moralnog rasuđivanja. Niti jedna druga varijabla korištena u istraživanju nije značajan prediktor moralnog rasuđivanja. Studenti starijih godina fakulteta ne postižu više rezultate na testu moralnog rasuđivanja od mlađih studenata. Nadalje, da ne postoji razlika u moralnom rasuđivanju između muškaraca i žena što pokazuju i rezultati provedenog t – testa $t(280) = -.52, p > .05$.

Kako bi se utvrdio doprinos mjera emocionalne inteligencije i sociodemografskih podataka u objašnjenju varijance moralnih domena, provedeno je šest višestrukih hijerarhijskih regresijskih analiza, pri čemu je u svakoj kriterij bila po jedna moralna domena. Rezultati tih analiza prikazani su u Tablici 5. Svi uvjeti za provođenje prikazanih regresijskih analiza bili su zadovoljeni, pri čemu se vrijednost Durbin - Watson testa kretala u intervalu od 1 – 3, te nije postojao problem multikolinearnosti, s obzirom da su vrijednosti tolerancije veće su od 0.1, a vrijednosti faktora povećanja varijance (VIF) manje od 10. Za kriterije moralnih domena Autoriteta ($F(297)=1.120, p>.05$), Čistoće ($F(297)=1.392, p>.05$), i Slobode ($F(297)=1.347, p>.05$), modeli provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza nisu bili značajan, stoga ti rezultati nisu prikazani u Tablici 5.

U prvom koraku kao kontrolne varijable uključeni su Spol, Dob te Godina fakulteta ispitanika. U sljedećem koraku dodana je varijabla ukupnog rezultata na Testu analize emocije (TAE), a u trećem koraku ukupan rezultat na Testu upravljanja emocijama (TUE).

Tablica 5. Rezultati hijerarhijske analize za kriterije moralnih domena Brige, Pravednosti i Odanosti.

Prediktori i koraci	Briga				Pravednost				Odanost			
	B	R ²	ΔR ²	ΔF	β	R ²	ΔR ²	ΔF	β	R ²	ΔR ²	ΔF
1 Spol	.20**	0.052	0.052	5.373**	.14*	0.043	0.043	4.425**	-.14*	0.037	0.037	3.721*
Dob	-.10				-.09				-.11			
Godina fakulteta	.05				-.03				-.09			
2 Spol	.18**	0.064	0.012	3.819	.12*	0.051	0.008	2.370	-.15*	0.037	0.001	0.214
Dob	-.09				-.08				-.10			
Godina studiranja	0.04				-.04				-.09			
Test analize emocija	.11				.10				.03			
3 Spol	.13*	0.096	0.032	10.194**	.10	0.056	0.005	1.513	-.18**	0.047	0.009	2.848
Dob	-.08				-.08				-.10			
Godina studiranja	.03				-.04				-.10			
Test analize emocija	.03				.06				.02			
Test upravljanja emocijama	.21**				.08				.11			
4 Spol	.12	0.108	0.012	1.328	.12	0.070	0.014	1.453	-.17*	0.066	0.020	2.012
Dob	-.09				-.08				-.10			
Godina studiranja	.05				-.03				-.10			
Test analize emocija	.03				.06				.01			
Test upravljanja emocijama	.19**				.05				.09			
Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija	.04				-.03				-.09			
Skala sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija	.08				.03				.11			
Skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama	.01				.12				.08			

* $p < .05$. ** $p < .01$. β = vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta ; R^2 = koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 = promjena koeficijenta multiple determinacije; ΔF = vrijednost F-omjera za grupu prediktora.

U posljednjem, četvrtom koraku dodane su tri skale Upitnika emocionalne kompetentnosti. Rezultati pokazuju kako je od mjera emocionalne inteligencije samo Test upravljanja emocijama (TUE) značajan, pozitivan prediktor moralne domene Brige. Tim modelom objašnjeno je 3,2% varijance kriterija. Osobe s bolje razvijenom sposobnosti upravljanja emocijama veću važnost pridaju domeni Brige pri donošenju moralnih prosudbi. Mjere emocionalne inteligencije nisu značajni prediktori niti za jednu drugu moralnu domenu. Spol se za domenu Brige pokazuje značajnim u prvom bloku čime se objašnjava 5,2% varijance kriterija. Međutim, značajnost Spola kao prediktora moralne domene Brige nestaje kada se u regresijsku analizu u četvrtom koraku unesu skale Upitnika emocionalne kompetentnosti. S obzirom da se može raditi o medijaciji, provjereni su uvjeti za medijacijski efekt prema Baron i Kenny (1986) metodi. Nakon provjere korelacija utvrđeno je kako jedini mogući medijator može biti Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1). Naime, Spol kao prediktor korelira s kriterijem domene Brige $r = .21, p < .01$ i sa Skalom sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1) kao mogućim medijatorom $r = .12, p < .05$. Također, Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1) korelira sa kriterijem $r = .13, p < .05$. Međutim, kada se provela zasebna hijerarhijska analiza u svrhu ispitivanja medijacijskog efekta, pri čemu je u prvi blok stavljena varijabla Spol, a u drugi Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1), efekt medijacije nije potvrđen. Spol ($\beta = .20, p < .01$) ostaje značajan, dok Skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1) ($\beta = .11, p > .05$) nije značajan prediktor domene Brige. Isti obrazac rezultata ponavlja se kod kriterija domene Pravednosti. Spol se u prvom koraku pokazuje kao značajan prediktor domene Pravednosti čime se objašnjava 4,3% varijance tog kriterija. Međutim, kada se uvede varijabla Test upravljanja emocijama (TUE) Spol više nije značajan prediktor. Preduvjeti za efekt medijacije su ispunjeni; Spol je povezan s domenom Pravednosti $r = 0.18, p < .01$ te s Testom upravljanja emocijama (TUE) $r = .33, p < .01$. Također, Test upravljanja emocijama (TUE) povezan je s kriterijem domene Pravednosti $r = .15, p < .01$. Međutim, kada se provede hijerarhijska analiza sa varijablom Spol u prvom bloku, a Testom upravljanja emocijama (TUE) u drugom, efekt medijacije nije potvrđen.

Nadalje, varijabla Spol pokazuje se kao značajan, negativan prediktor kriterija Odanosti, iako je u Tablici 3 vidljivo kako ne postoji značajna povezanost između te dvije varijable. Provjereno je radi li se o supresijskoj varijabli, s obzirom da je u regresijski model uključen prediktor koji sam ne korelira sa kriterijskom varijablom, ali se iz regresijske analize može uočiti da je regresijski koeficijent za ovaj prediktor negativan i znatno odstupa od nule. Spol kao prediktor zadovoljava uvijete za klasični tip supresora. Naime, Spol kao supresorska

prediktorska varijabla ne korelira sa kriterijskom varijablom Odanosti ($r = -.08$, $p >.05$), ali korelira sa prediktorom Dobi ($r = -.29$, $p <.01$) za koji je ona supresor te Dob kao prediktor nesupresor korelira sa kriterijem Odanosti ($r = -.13$, $p >.05$). Nadalje, parcijalna korelacija između Spola i Odanosti je negativna ($r = -.126$, $p <.05$). Parcijalni standardizirani regresijski koeficijenti su veći i za prediktorsku varijablu Dobi i za supresorsku varijablu Spol od standardiziranog koeficijenta iz jednostruke regresijske analize, a regresijski koeficijent supresorske varijable je negativan.

Rasprava

Cilj ovog rada bio je ispitati odnos emocionalne inteligencije, moralnog rasuđivanja i moralnih domena, pri čemu je emocionalna inteligencija mjerena testovima učinka i samoprocjenama. U okviru prvog problema istraživanja pretpostavljalo se kako postoji pozitivna povezanost između emocionalne inteligencije i moralnog rasuđivanja te povezanost između emocionalne inteligencije i moralnih domena. Obje pretpostavke djelomično su potvrđene u ovom istraživanju. Nadalje, u okviru drugog istraživačkog problema pretpostavljeno je kako će sposobnosti emocionalne inteligencije biti značajni prediktori i moralnog rasuđivanja i moralnih domena kod studenata te su obje pretpostavke također djelomično potvrđene.

Povezanost i doprinos emocionalne inteligencije moralnom rasuđivanju

Izračunate korelacije pokazuju kako postoji povezanost između jedne od sposobnosti emocionalne inteligencije i moralnog rasuđivanja – sposobnost razumijevanja emocija pozitivno je povezana s mjerom moralnog rasuđivanja. Dodatno, sposobnost razumijevanja emocija mjerena putem testa učinka (TAE) značajan je pozitivan prediktor mjeri moralnog rasuđivanja. Osobe koje imaju razvijeniju sposobnost razumijevanja i analiziranja emocija postižu višu razinu moralnog rasuđivanja. Ovakav rezultat u skladu je s rezultatima istraživanja Pluskwika (2010) koji je na uzorku studenata dobio značajnu, pozitivnu povezanost između razumijevanja emocija i moralnog rasuđivanja, pri čemu je emocionalna inteligencija u tom istraživanju mjerena putem testa učinka. Ostale sposobnosti emocionalne inteligencije te mjera ukupne emocionalne inteligencije kao sposobnosti u Pluskwikovom istraživanju nisu bile značajno povezane s moralnim rasuđivanjem što je slučaj i u ovom istraživanju. Nadalje, Fernandez-Berrocal i Extremera (2005) ističu kako je kvaliteta moralnih odluka osjetljiva na emocije. Prema njihovom istraživanju, na razumijevanje moralne situacije utječe dob i emocionalna inteligencija pojedinca, a posebno sposobnost razumijevanja emocija. Čini se

kako se od svih sposobnosti emocionalne inteligencije samo razumijevanje emocija može povezati s moralnim rasuđivanjem na temelju dosadašnjih istraživanja. Važno je uzeti u obzir kako su sposobnosti emocionalne inteligencije unutar modela četiri grane hijerarhijski poredane, što znači da osobe s razvijenom sposobnosti razumijevanja emocija kao trećom razinom, posjeduju i sposobnosti dvije niže razine. Sposobnost upravljanja emocija najviša je razina unutar modela. Zašto se u ovom istraživanju nije pokazala značajna u objašnjenju moralnog rasuđivanja? Objašnjenje možda leži u samoj prirodi sposobnosti i načinu ispitivanja moralnog rasuđivanja. Prethodno u radu je pobliže opisana sposobnost regulacije emocija. Postoji mogućnost kako prilikom testiranja moralnog rasuđivanja moralne dileme kod sudionika ne izazivaju određene emocije koje bi mogle utjecati na njihovu prosudbu te bi time sposobnost regulacije emocija bila korisna i značajna. Ukoliko bi se osoba našla u moralno osjetljivoj situaciji koja joj je osobno važna, sposobnost regulacije emocija mogla bi igrati važniju ulogu pri moralnom rasuđivanju. Kada su u pitanju moralne dileme kao u testovima, razumijevanje emocije koje se javljaju kod aktera dileme može biti važnije. Kada je osoba suočena s moralnom dilemom, kao što je slučaj u većini instrumenata za mjerenje moralnog rasuđivanja, od nje se traži da donese prosudbu o tome što je moralno ispravan postupak, rješenje određene moralne situacije ili da procjeni koliko su postupci određenih aktera u dilemi moralno (ne)prihvatljivi. Pri donošenju takve moralne prosudbe osoba može koristiti emocionalno znanje i sposobnosti koje posjeduje kako bi kritički proradila moralnu dilemu, donijela moralniju prosudbu, odnosno pokazala višu razinu moralnog rasuđivanja i razvoja. Zahvaljujući sposobnosti razumijevanja emocija, osoba može analizirati i raspoznati sličnosti i razlike među emocijama koje u određenoj moralnoj dilemi doživljavaju njezini akteri. Nadalje, ta sposobnost osobi koja donosi moralnu prosudbu omogućuje spoznavanje mogućih uzroka određenih emocija, kao i razumijevanje koje emocije akteri mogu doživjeti pri različitim ishodima moralne dileme. Prepoznavanje emocija kod aktera u moralnoj dilemi može pobuditi empatiju ili druge moralne emocije kod osobe koja donosi prosudbu te tako prosuđivanje odvesti u smjeru moralno prihvatljivije prosudbe.

S obzirom da je emocionalna inteligencija kao sposobnost u ovom istraživanju mjerena i testovima učinka i samoprocjenom, može se uočiti kako sposobnost razumijevanja emocija korelira s moralnim rasuđivanjem samo kada se mjeri testom učinka (TAE). Povezanost između Testa analize emocija i Skale sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija (UEK1) pozitivna je, ali niska što je u skladu s dosadašnjim istraživanja koja su pokazala kako su korelacije između rezultata na testovima učinka i samoprocjenama ili niske ili neznačajne (Zeidner, Shani-Zaninovich, Matthews i Roberts, 2005; Brackett, Rivers, Shiffman, Lerner i Salovey, 2006;

Brackett i Salovey, 2006). Takvi rezultati sugeriraju kako vlastita percepcija sposobnosti emocionalne inteligencije možda nije najbolji pokazatelj stvarne sposobnosti. S obzirom da je moralno rasuđivanje kognitivan proces mjereno testom učinka, samoprocjena sposobnosti razumijevanja emocija ne pridonosi objašnjenju istog jer se ne temelji na objektivnom pokazatelju sposobnosti emocionalne inteligencije. Naime, istraživanja također pokazuju kako su ljudi loši u samoprocjeni vlastitih mentalnih sposobnosti, ali i u procjeni vlastitih rezultata na testovima učinka za neku mentalnu sposobnost (Brackett i sur., 2006). Također, na samoprocjenama su ljudi skloni davati socijalno poželjne odgovore pa rezultati više mogu biti odraz onoga kako pojedinac sebe vidi ili kakav želi biti, nego njegove stvarne sposobnosti. Na temelju dobivenih rezultata u ovom istraživanju može se zaključiti kako postoji niska, pozitivna povezanost između testom odmjerene sposobnosti razumijevanja emocija i osobne procjene ispitanika te kako se samo na temelju rezultata na Testu analize emocija može predvidjeti rezultat na testu moralnog rasuđivanja.

Povezanost i doprinos emocionalne inteligencije moralnim domenama

Dosadašnja istraživanja nisu se bavila povezanošću između emocionalne inteligencije i moralnih domena, ali s obzirom da teorija moralnih domena naglašava važnost emocija za moralnu prosudbu, u ovom istraživanju očekivana je povezanost između tih konstrukata. Dobivene korelacije između domena i emocionalne inteligencije su pozitivne, ali pretežito niske. Rezultati ovog istraživanja su pokazali kako postoji pozitivna povezanost između domene Brige i svih sposobnosti (izražavanje i imenovanje, razumijevanje i upravljanje) emocionalne inteligencije odmjerenih i testovima učinka i samoprocjenama. Međutim, kao značajan prediktor domeni Brige pokazala se samo sposobnost upravljanja emocijama, odmjerena testom učinka (TUE). Povezanost domene Brige s emocionalnom inteligencijom nije iznenađujuća, s obzirom na adaptivni problem koji je u podlozi domene Brige. Preci koji su bili osjetljiviji na znakove patnje i potrebe vlastitih potomaka uspješnije su održavali svoje potomke na životu (Graham i sur., 2013). Upravo ta „osjetljivost“ predaka na znakove patnje može se odnositi na emocionalnu inteligenciju zahvaljujući kojoj osoba može prepoznati emocije i njihove facijalne ekspresije. U današnjem svijetu emocije suosjećanja i ljutnju prema onima koji nanose štetu mogu se javiti ne samo radi patnje vlastitih potomaka, nego i radi nesreće drugih ljudi, životinja, tužnih priča iz novina i sa televizije i slično (Graham i sur., 2013). Osoba koja pridaje važnost domeni Brige u moralnom životu razmatra je li netko u moralnoj situaciji emocionalno patio, je li netko bio okrutan prema drugoj osobi i slično, a sve to olakšavaju razvijene sposobnosti emocionalne inteligencije. Rezultati ovog istraživanja pokazali su kako se ljudi koji imaju razvijeniju sposobnost upravljanja emocijama više oslanjaju

na domenu Brige u moralnim aspektima života. S obzirom da ljudi posjeduju kapacitet za brigu, sposobnost upravljanja vlastitim i tuđim emocijama može olakšati i pospješiti brigu o drugima. Dodatno, kod osobe koja ima razvijenu sposobnost upravljanja emocijama, emocije mogu općenito biti važan izvor informacija o sebi i drugim ljudima i kao takve mogu biti glavni argumenti na koje se osoba oslanja što utječe na to koja će moralna domena biti prioritet pri moraliziranju određenog postupka.

Domena Pravednosti pokazala se značajno povezanom sa sposobnosti razumijevanja emocijama, odmjerenom testom učinka (TAE) i sposobnosti upravljanja emocijama, odmjerenom i testom učinka i samoprocjenom (TUE i UEK3). Međutim, niti jedna od sposobnosti emocionalne inteligencije nije se pokazala kao značajan prediktor domeni Pravednosti. Razumijevanje povezanosti između domene Pravednosti i sposobnostima razumijevanja i upravljanja emocijama također leži u adaptivnom problemu s kojim su se susretali preci i koji je prethodio razvoju domene Pravednosti. Naime, preci koji su bolje prepoznavali znakove varanja i/ili suradnje s drugim ljudima i reagirali na njih emocijom ljutnje, zahvalnosti ili krivnje (moralnom emocijom) lakše su osmišljavali svoj sljedeći korak u toj situaciji, za razliku od onih koji su morali upotrijebiti samo generalnu inteligenciju (Frank, 1988, prema Graham i sur, 2012). Drugim riječima, zahvaljujući bolje razvijenom razumijevanju i upravljanju emocijama koje su se javljale u slučaju prevare ili pak zadovoljavajuće suradnje, ljudi su uspješnije održavali odnose u kojima se javljala zadovoljavajuća suradnja ili pak pronalazili rješenja kada su bili prevareni. Dodatno, bolje razumijevanje vlastitih i tuđih emocijama te uspješnije upravljanje njima može doprinijeti većoj osjetljivosti na pitanja prava drugih ljudi i pravednosti.

Nadalje, domena Odanosti značajno je, pozitivno, povezana samo sa samoprocijenjenom sposobnošću upravljanja emocijama (UEK3), ali se ta sposobnost nije pokazala kao značajan prediktor domeni Odanosti u hijerarhijskoj regresijskoj analizi. To ne čudi s obzirom da je korelacija između te dvije varijable, iako statistički značajna, vrlo niska.. S obzirom da su se varijable EI pokazale značajno povezane s domena Pravednosti i Brige, ali ne i Odanosti, postavlja se pitanje jesu li domene Brige i Pravednosti prirodom kompleksnije pa se emocionalna inteligencija očituje kao čimbenik koji doprinosi njihovom objašnjenju? Buduća istraživanja u području moralnih domena mogla bi dati odgovor na to i slična pitanja.

Domena Autoriteta nije značajno povezana niti s jednom od sposobnosti emocionalne inteligencije, a model hijerarhijske regresije nije bio značajan. Uzevši u obzir adaptivni problem koji stoji iza domene Autoriteta, a to je ostvariti odnose od kojih osoba ima koristi unutar društvene hijerarhije, socijalna inteligencija i komunikacijske vještine mogle bi biti prije

povezane s domenom Autoriteta, nego emocionalna inteligencija. Osoba koja se oslanja na domenu Autoriteta u svom moralnom životu odobravanja radnje pojedinaca koje ispunjavaju dužnosti povezane s njihovim položajem na društvenoj ljestvici, cijeni dobro vodstvo ili poslušnost. Drugim riječima, emocije ne igraju glavnu ulogu u moralnim dilemama kod osoba koje važnost pridaju domeni Autoriteta, nego konkretna ponašanja koja se očekuju od pojedinaca na određenim razinama hijerarhije i društvu.

Domena Čistoće značajno je, pozitivno, povezana samo sa sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija (UEK2), ali niti jedna sposobnost emocionalne inteligencije nije se pokazala kao značajan prediktor domeni Čistoće, s obzirom da je cijeli regresijski model bio neznačajan. Posljednja, domena Slobode povezana je značajno sa sve tri sposobnosti emocionalne inteligencije odmjerene Upitnikom emocionalne kompetentnosti. Međutim, kao i kod prethodne dvije domene, model hijerarhijske regresijske analize nije bio značajan i time nije opravdano interpretirati dobivene rezultate regresije. U slučaju obje domene rezultati pokazuju kako varijanca objašnjena modelom regresije nije značajno veća od pogreške unutar modela. Predviđanje moralnih domena Čistoće i Slobode na temelju odabranog seta prediktora (mjera emocionalne inteligencije) u ovom istraživanju nije se pokazalo mogućim. Domena Čistoće temelji se na emociji gađenja prema biološkim kontaminatima, ali osobe koje pridaju važnost domeni Čistoće osjećaju odbojnost i prema društvenim i religioznim „kontaminatima“ te cijene tjelesnu i duhovnu čistoću. Domena Slobode kod ljudi pobuđuje osjećaj otpora prema autoritetu koji želi ograničiti njihovu slobodu izbora i načina življenja. Osjećaj slobode i nezavisnosti važan je pri moraliziranju onima koji se oslanjaju na domenu Slobode. Kod osoba koje pridaju važnost ovim dvjema domenama, kao u slučaju domene Autoriteta, mogla bi važnija biti konkretna ponašanja pojedinaca u skladu domena (na primjer čednost i pobožnost kod domene Čistoće, a pravo na izbor kod domene Slobode), nego emocije. Stoga se čini da emocionalna inteligencija nije nužan čimbenik koji bi doprinio objašnjenju ovih domena.

Doprinos spola i godine fakulteta moralnom rasuđivanju

U okviru drugog istraživačkog problema pretpostavljeno je kako spol neće biti značajan prediktor moralnog rasuđivanja, a rezultati su u skladu s tom pretpostavkom. Muškarci i žene jednako rasuđuju na moralnim dilemama testa. U uvodnom dijelu rada spomenuto je Kohlbergovo početno uvjerenje kako muškarci rasuđuju na višoj razini moralnog razvoja te kako se Gilligan (1982) suprotstavila tom mišljenju ukazujući na pristranost uzorka i različitost sadržaja moralnih dilema prezentiran ženama i muškarcima koji utječe na rezultate istraživanja. Jaffe i Hyde (2000) proveli su meta-analizu na 113 istraživanja upravo kako bi provjerili postoji li razlika između muškaraca i žena u moralnoj orijentaciji, odnosno usmjeravaju li se žene zaista

više na brigu, a muškarci na pravdu. Rezultati su pokazali kako efekt veličine za spolne razlike kod orijentacije brige iznosi $-.28$ u korist žena, a za orijentaciju pravde $.19$ što upućuje na blagu razliku u korist muškaraca. Međutim, autori ističu kako 73% posto istraživanja obuhvaćeno meta-analizom koja su koristila moralne dileme orijentirane na brigu nisu uspjeli pronaći spolne razlike, kao ni 72% istraživanja koja su koristila moralne dileme orijentirane na pravu. Walker (1989) je longitudinalnim istraživanjem pokazao kako nema razlike između muškaraca i žena niti u moralnim orijentacijama niti razinama rasuđivanja, što pokazuju i rezultati ovog istraživanja.

Što se tiče povezanosti godine fakulteta i moralnog rasuđivanja, rezultati ovog istraživanja pokazali su kako godina fakulteta koju student pohađa nije značajan prediktor moralnog rasuđivanja. Naime, neka istraživanja pokazuju kako je samo iskustvo studiranja popraćeno napredovanjem moralnog rasuđivanja te da se ono u mlađoj odrasloj dobi ne razvija bez obrazovnih poticaja (Rest i Navarez, 1991). Nather (2013) ističe kako je formalno obrazovanje prediktor višeg moralnog rasuđivanja jer pojedinci koji pohađaju visokoobrazovne ustanove napreduju intelektualno i socijalno, teže vlastitom razvitku i zainteresirani su za društvena pitanja i moralne dileme. U istraživanju transverzalnog nacrtu u kojem su uspoređeni studeni različitih godina studija (kao i u ovom istraživanju), Rest (1979) je dobio kako formalno obrazovanje objašnjava 50% varijance rezultata na testu TOT. Ovom temom bavila su se i longitudinalna istraživanja, pa tako Rest i Thoma (1985) zaključuju na temelju rezultata svog istraživanja kako formalno visokoškolsko obrazovanje doprinosi razvoju moralnog rasuđivanja. Međutim, u svojoj doktorskoj disertaciji Hren (2008) je uspoređivao studente na različitim godinama studija medicine i elektrotehnike i računarstva u Hrvatskoj te nije dobio rezultate koji bi išli u prilog pretpostavci da samo pohađanje fakulteta doprinosi razvoju moralnog rasuđivanja. Naime, kod studenata elektrotehnike i računarstva nije bilo razlike u moralnom rasuđivanju s obzirom na godinu studija, dok se kod studenata medicine pokazalo kako je ono veće kod studenata 3 godine nego kod studenata ostalih godina. Također, studenti medicine pokazali su više moralno rasuđivanje od studenata elektrotehnike i računarstva. U ovom istraživanju sudjelovali su studenti tri različita fakulteta, a većina ih je u vrijeme provođenja istraživanja pohađala preddiplomski studij (88,6%) te nisu obuhvaćene sve godine studija, zbog čega se efekt godine možda nije pokazao značajnim. Dodatno, efekt godine fakulteta mogao je biti ometen vrstom fakulteta. Moguće je kako je iskustvo studiranja ne pridonosi značajno moralnom razvoju kada su u pitanju godine studija te da su razlike među studentima preddiplomskog studija male, nego da su važnija vrsta fakulteta i obrazovni postupci na tom fakultetu koji bi potaknuli razvoj moralnog rasuđivanja. Na razvoj moralnog rasuđivanja

tijekom studija može utjecati i uključenost studenta u studij (Deemer, 1987), što može biti važnije od same godine studija na kojoj se student nalazi. Buduća i detaljnija istraživanja koja će ispitivati širi opseg fakulteta, ali i srednjih škola u hrvatskom obrazovnom sustavu dat će bolji uvid u odnos moralnog rasuđivanja i obrazovanja.

Doprinos spola i godine fakulteta moralnim domenama

Graham i sur. (2011) testirajući razliku između muškaraca i žena na Upitniku moralnih temelja, dobili su rezultate koji pokazuju kako žene ostvaruju više rezultate na domenama Brige, Pravednosti i Čistoće. U ovom istraživanju ispitivao se mogući doprinos spola u predviđanju rezultata na pojedinim domenama, a pretpostavljeno je kako će spol biti pozitivan prediktor domenama Brige, Pravednost i Čistoće pri čemu će žene pokazati veće rezultate nego muškarci na navedenim domenama. Dobiveni rezultati nisu potvrdili tu hipotezu te su zanimljivi i predstavljaju izazov za interpretaciju. Tablica korelacija pokazuje kako postoji značajna, pozitivna korelacija domena Brige i Pravednosti sa spolom, pri čemu žene ostvaruju više rezultate na navedenim domenama nego muškarci. Graham i sur. (2011) navode kako takvi rezultati nisu iznenađujući, s obzirom na saznanja kako žene pokazuju više rezultate na empatiji (Rueckert i Naybar, 2008), egalitarizmu i osjetljivosti na okolnosti koje izazivaju gađenje (Druschel & Sherman, 1999, prema Graham i sur., 2011). Međutim, u hijerarhijskoj regresiji kod domena Brige i Pravednosti spol se u prvom bloku pokazuje kao pozitivan prediktor, ali značajnost spola gubi se prilikom uvođenja novih varijabli (mjera sposobnosti emocionalne inteligencije) u obje hijerarhijske analize. Iako se sumnjalo na efekt medijacije, on nije potvrđen. Ovakav obrazac rezultata može upućivati kako postoje druge varijable, koje nisu uključene u ovo istraživanje, a utječu na odnos spola, sposobnosti emocionalne inteligencije i moralnih domena Brige i Pravednosti. Nadalje, zanimljiv obrazac rezultata javlja se i kod domene Odanosti kao kriterija gdje se spol pokazuje kao značajan, negativan prediktor iako ne postoji značajna povezanost između spola i domene Odanosti. Spol se tu pokazuje kao supresor varijabli Dob.

Posljednje, u okviru drugog istraživačkog problema pretpostavljeno je kako godina fakulteta neće biti značajan prediktor moralnim domenama te je ista potvrđena. Tablica korelacija pokazala je kako postoji niska, negativna korelacija između godine fakulteta i domena Pravednosti i Odanosti, međutim godina fakulteta nije se pokazala kao značajan prediktor u regresijskoj analizi za navedene domene kao kriterije. Naime, istraživanja pokazuju kako su za predviđanje moralnih domena značajne brojne varijable kao što su ličnost (Hirsh, DeYoung, Xu, i Peterson, 2010.), politička orijentacija (Graham, Haidt i Nosek, 2009) i religiozna orijentacija te kultura (Johnson i sur., 2016; Graham i sur., 2011), međutim nitko od

autora nije ispitivao mogući doprinos godine studiranja. Takvo što razumljivo je ako se uzme u obzir činjenica da sklonost ka određenoj moralnoj domeni nije lako promjenjiva niti postoji opravdani razlog za promjenom. Za razliku od moralnog rasuđivanja za koje je poželjno da se razvija, kod moralnih domena nema „pogrešnog odabira“ niti „više razine“ koju je potrebno poticati. Kao i kod moralnog rasuđivanja, vrsta fakulteta i obrazovni program mogli bi imati veći utjecaj na vrstu domene kojoj se priklanjaju određeni studenti, nego sama godina studiranja.

Nedostaci i implikacije istraživanja

Provedeno istraživanje ima određene nedostatke koji mogu biti smjernice za buduća istraživanja koja će se baviti odnosom emocionalne inteligencije i moralnosti. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku studenata, koji kao takav ne reprezentira populaciju studenata u Hrvatskoj, stoga je rezultate teško primijeniti na opću populaciju studenata. S obzirom da su spol i godina fakulteta bili varijable od interesa, neujednačenost uzorka po tim kriterijima može utjecati na dobivene rezultate. Iako se ovo istraživanje prvenstveno bavilo populacijom studenata, buduća istraživanja mogla bih usporediti studentsku populaciju s vršnjacima koji ne pohađaju fakultet te provjeriti postoje li razlike između tih dviju skupina kada su u pitanju moralne domene koje su relativno neistraženo područje u Hrvatskoj. Međutim, upravo skale Upitnika moralnih temelja imaju nisku pouzdanost što može utjecati na korelacija s drugim ispitivanim varijablama, kako u ovom, tako i u budućim istraživanjima. Iako takvu pouzdanost skala upitnika opravdavaju sami autori, potrebno je voditi računa kako ona ne bi bila niža od očekivane. Naime, autori navode kako su niže pouzdanosti skala rezultat namjere da radije i manjim brojem čestica unutar skale zahvate sve aspekte određene domene morala, prije nego da se skala sastoji od sadržajno sličnih čestica (Graham i sur., 2011). Dodatno, ovo istraživanje bilo je dio većeg istraživanja koje je zahtijevalo od ispitanika ispunjavanje ukupno 11 testova i upitnika, a Test analize emocije, Test upravljanje emocija i Test moralnog rasuđivanja ispitanicima su bili najzahtjevniji. Takvi uvjeti doveli su do smanjenja koncentracije, odustajanja i nesavjesnog ispunjavanja kod određenih ispitanika što je rezultiralo izbacivanjem određenog broja ispitanika iz obrade podataka.

Unatoč određenim metodološkim ograničenima, ovo istraživanje jedno je od rijetkih koje se bavi odnosom sposobnosti emocionalne inteligencije i moralnosti kod studenata, a posebno moralnim domenama koje još uvijek nisu popularna teorija kao što je Kohlbergov kognitivistički pristup. Rezultati istraživanja ukazuju na to kako postoji određena povezanost sposobnosti emocionalne inteligencije s moralnim rasuđivanjem i moralnim domenama. Iako nije moguće govoriti o uzročno-posljedičnim odnosima između navedenih konstrukata, bilo da

viša emocionalna inteligencija znači više moralno rasuđivanje ili obrnuto, oba aspekta poželjno je razvijati unutar odgojno-obrazovnog sustava putem različitih programa koji naglasak stavljaju na razvoj socijalno-emocionalnih vještina te moralnog rasuđivanja. Postoje primjeri dobre prakse diljem svijeta gdje stručnjaci različitih profesija objedinjuju znanja iz područja odgoja, obrazovanja i psihologije kako bi kreirali programe za razvoj emocionalnih i socijalnih kompetencija kod djece (Kuterovac Jagodić, 2003). Treninzi emocionalne inteligencije kod managera u području organizacijske psihologije pokazuju se učinkovitima, što upućuje na to kako je emocionalnu inteligenciju moguće poticati i u odrasloj dobi (Slaski i Cartwright, 2003, prema Takšić i sur., 2006). Visokoškolsko obrazovanje studentima bi uz profesionalno znanje i vještine struke moglo ponuditi i programe koji su usmjereni na razvoj širokog spektra dodatnih kompetencija, uključujući sposobnosti emocionalne inteligencije i moralni razvoj. Studentima svih fakulteta potrebno je osigurati prilike za razmatranje moralnih dilema i raspravljanje o moralnim i etičkim principima kako bi kao budući visokoobrazovani članovi društva i zajednica mogli donositi značajne odluke na temelju moralno prihvatljivih načela.

Zaključak

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku studenata ($N = 331$) triju fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, a cilj istraživanja bio je ispitati mogućnost predviđanja moralnog rasuđivanja i domena moralnosti studenata na temelju sociodemografskih podataka i sposobnosti emocionalne inteligencije. Dobiveni rezultati pokazuju kako je od sposobnosti emocionalne inteligencije samo sposobnost razumijevanja emocija, odmjerena testom učinka, značajan, pozitivan prediktor moralnog rasuđivanja. Iako postoji povezanost između različitih sposobnosti emocionalne inteligencije i moralnih domena, samo se sposobnost upravljanja emocijama pokazala kao značajan, pozitivan prediktor moralnoj domeni Brige. Nadalje, spol se nije pokazao kao značajan prediktor niti moralnom rasuđivanju niti jednoj moralnoj domeni što ukazuje na to kako muškarci i žene rasuđuju jednako kada su u pitanju moralne dileme. Iako je očekivano da će godina studija biti značajan prediktor moralnom rasuđivanju, rezultati nisu potvrdili tu hipotezu. Godina studija nije značajan prediktor niti jednoj moralnoj domeni, što je i pretpostavljeno. Dobiveni rezultati daju dodatan uvid u odnos emocionalne inteligencije i moralnosti studenata.

Literatura

- Athota, V. S., O'Connor, P. J. i Jackson, C. (2009). The role of emotional intelligence and personality in moral reasoning. U: R. E. Hicks (Ur.), *Personality and individual differences: Current directions*. Bowen Hills, QLD, Australian Academic Press.
- Avramova, Y. R. i Inbar, Y. (2013). Emotion and moral judgment. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 4(2), 169-178.
- Babić Čikeš, A. i Buško, V. (2015). Emocionalna inteligencija u ranoj adolescenciji: korelati sposobnosti upravljanja emocijama i predikcija školskog uspjeha. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 24(1), 21-45.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18, 13-25.
- Bar-On, R., Brown, J. M., Kirkcaldy, B. D., i Thome, E. P. (2000). Emotional expression and implications for occupational stress; an application of the Emotional Quotient Inventory (EQ-i). *Personality and individual differences*, 28(6), 1107-1118.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173.
- Brackett, M. A., Rivers, S. E. i Salovey, P. (2011). Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88-103.
- Brackett, M. A., Rivers, S., Shiffman, S., Lerner, N. i Salovey, P. (2006). Relating emotional abilities to social functioning: A comparison of performance and self-report measures of emotional intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 780-795.
- Brackett, M. A., Salovey, P. (2006). Measuring emotional intelligence with the Mayer-Salovey–Caruso Emotional Intelligence test (MSCEIT). *Psicothema*, 18, 34-41.
- Brackett, M. A., Mayer, J. D. i Warner, R. M. (2004). Emotional intelligence and its relation to everyday behaviour. *Personality and individual differences*, 36, 1387-1402.
- Brody, L. R. i Hall, J. A. (2000). Gender, emotion, and expression. U: M. Lewis i M. Haviland (Ur.), *Handbook of emotions* (338-349). New York: Guilford.
- Babić Čikeš, A., Marić, D. i Šincek, D. (2018). Emotional Intelligence and Marital Quality: Dyadic Data on Croatian Sample. *Studia Psychologica*, 60(2), 108-122.
- Ciarrochi, J., Chan, A. Y. C. i Bajgar, J. (2001). Measuring emotional intelligence in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31(7), 1105-1119.

- Extremera, N., Fernández-Berrocal, P. i Salovey, P. (2006). Spanish Version of the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT) Version 2.0: Reliabilities, Age, and Gender Differences. *Psicothema*, 18, 42-48.
- Farrelly, D. i Austin, E. (2007). Ability EI as an intelligence? Associations of the MSCEIT with performance on emotion processing and social tasks and with cognitive ability. *Cognition and Emotion*, 21, 1043-1063.
- Fernandez-Berrocal, P. i Extremera, N. (2005). About emotional intelligence and moral decisions. *Behavioral and Brain Sciences*, 28(4), 548-548.
- Fernández-Berrocal, P., Cabello, R., Castillo, R. i Extremera, N. (2012). Gender differences in emotional intelligence: The mediating effect of age. *Psicología Conductual*, 20(1), 77.
- Galotti, K. M. (1989). Gender differences in self-reported moral reasoning: A review and new evidence. *Journal of Youth and Adolescence*, 18(5), 288- 304.
- George, J. M. (2000). Emotions and leadership: The role of emotional intelligence. *Human Relations*, 53, 1027-1055.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory of women's development*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. *In Advances in experimental social psychology*, 47, 55-130.
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S. i Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366-385.
- Goleman, D. (1995.). *Emotional Intelligence*. New York. Bantam Books.
- Gur, R.C., Gunning-Dixon, F., Bilker, W. i Gur, R.E. (2002). Sex differences in temporolimbic and frontal brain volumes of healthy adults. *Cerebral Cortex*, 12, 998-103.
- Haidt, J. (2012). *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. New York: Pantheon.
- Haidt, J. i Graham, J. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. *Social Justice Research*, 20(1), 98-116.
- Haidt, J. i Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus*, 133(4), 55-66.
- Hajnci, L. i Vučenović, D. (2013). Emocionalna inteligencija: modeli i mjerenje 20 godina poslije. *Suvremena psihologija*, 16(1), 95-112.

- Hall, J. A. i Mast, M. S. (2008). Are women always more interpersonally sensitive than men? Impact of goals and content domain. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 144-155.
- Hren, D. (2008). *Utjecaj visokoškolskog obrazovanja na razvoj moralnog rasuđivanja osoba mlade odrasle dobi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Jaffe, S. i Hyde, J. 2000. Gender differences in moral orientation: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 126(5), 703–726.
- Joseph, D. L. i Newman, D. A. (2010). Emotional intelligence: An integrative meta-analysis and cascading model. *Journal of Applied Psychology*, 95, 54-78.
- Kljajić, S. (2005). Moralni razvoj. U: B. Petz, (Ur), *Psihologijski rječnik*. (str. 273-274). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on Moral Development Volume 1: The phylosophy of Moral Development*. San Francisco: Harper & Row.
- Kohlberg, L. i Hersh, R.H. (1977). Moral development: A review of the theory. *Theory into practice*, 16(2), 53 – 59.
- Kohlberg, L. (1971). Stages of moral development. *Moral education*, 1(51), 23-92.
- Krishnakumar, S. i Rymph, D. (2012). Uncomfortable ethical decisions: The role of negative emotions and emotional intelligence in ethical decision-making. *Journal of Managerial Issues*, 321-344.
- Kulenović, A., Balenović, T. i Buško, V. (2000). Test analize emocija: jedan pokušaj objektivnog mjerenja sposobnosti emocionalne inteligencije. *Suvremena psihologija*, 3(1-2), 27-48.
- Kuterovac Jagodić, G. (2003.), Emocionalno opismenjivanje: novi izazov za predškolske ustanove, *Zbornik radova XV simpozija socijalne pedijatrije*, 51-53.
- Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R. i Cherkasskiy, L. (2011). Emotional intelligence. *The Cambridge handbook of intelligence*, 528-549.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R. i Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27(4), 267-298.
- Mayer, J. D. i Salovey, P. (1997.). Što je emocionalna inteligencija? U: P. Salovey i D. J. Sluyter (ur.), *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija, pedagoške implikacije* (19-54). Zagreb: Educa.
- Mikloušić, I. (2014). *Psiholeksička studija vrlina u Hrvatskom jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

- Nather, F. (2013). Exploring the impact of formal education on moral reasoning abilities of college students. *College Student Journal*, 48(3), 470- 477.
- Palmer, B. R., Gignac, G., Monocha, R. i Stough, C. (2005). A psychometric evaluation of the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test version 2.0. *Intelligence*, 33, 285-305.
- Petrides, K. V. i Furnham, A. (2000). Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence. *Sex roles*, 42(5-6), 449-461.
- Pizarro, D. A. i Salovey, P. (2002). Being and becoming a good person: The role of emotional intelligence in moral development and behavior. In *Improving academic achievement* (pp. 247-266).
- Pizarro, D. (2000). Nothing more than feelings? The role of emotions in moral judgment. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 30(4), 355-375.
- Pluskwik, E. (2010). Emotional Intelligence and Cognitive Moral Development in Undergraduate Business Students. Capella University, Minneapolis, MN.
- Power, F.C. (1994). *Moral Development*. U: Ramachandran, V.S. (ur.) Encyclopedia of Human Behavior. New York: Academic Press.
- Pratt, M. W., Golding, G., Hunter, W., Sampson, R. (1988). Sex differences in adolescent moral orientations. *Journal of psychology*. 56, 373- 391.
- A. Proroković, A. (2016). Test moralnog rasuđivanja (TMR). U: I. Junaković Tucak, I. Burić, Čubela Adorić, A. Proroković, A., A. Slišković, (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, Svezak 8, 63-72. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za psihologiju.
- Raboteg Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma*. Zagreb: Alinea
- Rest, J. i Narvaez, D. (1991). The College Experience And Moral Development. U: Kurtines, W.M. & Gewirtz, J.L. (ur.) *Handbook of Moral Behavior and Development. Vol 2: Research* (str. 229-245). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Rest, J. R. i Thoma, S. J. (1985). Relation of moral judgment development to formal education. *Developmental Psychology*, 21(4), 709.
- Rest, J. (1979). *Development in judging moral issues*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rueckert, L. i Naybar, N. (2008). Gender differences in empathy: The role of the right hemisphere. *Brain and cognition*, 67(2), 162-167.

- Suhler, C. L. i Churchland, P. (2011). Can innate, modular “foundations” explain morality? Challenges for Haidt's moral foundations theory. *Journal of cognitive neuroscience*, 23(9), 2103-2116.
- Takšić, V., Mohorić, T. i Munjas, R. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4-5 (84-85), 729-752.
- Takšić, V. (2002). Upitnici emocionalne inteligencije (kompetentnosti). U: K. Lacković-Grgin, A. Bautović, V. Čubela i Z. Penezić (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika* (str. 27-45). Zadar: Filozofski fakultet u Zadru.
- Vasta, R., Heith, M. i Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Walker, L. (1989). A longitudinal study of moral reasoning. *Child Development*, 60(2) 157-166.
- Zeidner, M., Shani-Zaninovich, I., Matthews G. i Roberts, R.D. (2005). Assessing emotional intelligence in gifted and non-gifted high school students: Outcomes depend on the measure. *Intelligence*, 33, 369-391.